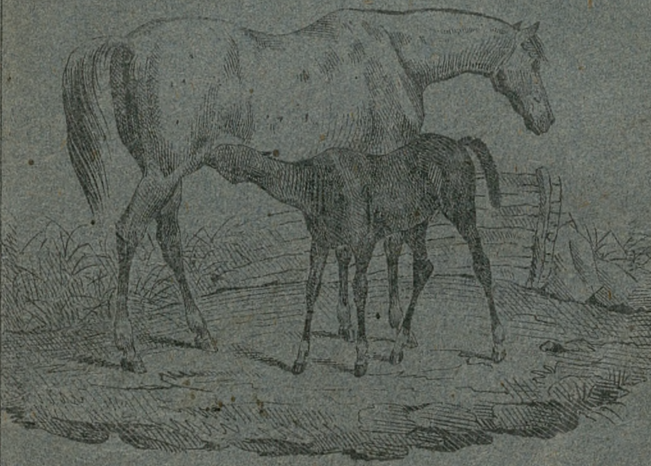
Anleitung.

Anleitung

zur

Verbesserung der Pferdezucht

insbesondere

zur Beherzigung für die kleinen ländlichen Grundbesitzer im Großherzogthum Posen.

PRZEWODNIK

do

lepszego wychowu koni,

szczególniej

ku pożytkowi właścicieli małych gospodarstw rolnych w Wielkiém Xięstwie Poznańskiém.

Posen,

gedruckt in der Königl. Hofbuchdruckerei von W. Decker & Comp.

1838.

Vom Nutzen der Pferdezucht.

Es ist wohl nicht zu verkennen, daß, besonders in Folge der Regulirungen der gutsherrlichen und bäuerlichen Verhältnisse, auch in der Provinz Posen schon recht bedeutende Verbesserungen der Bodenkultur immer sichtbarer und allgemeiner hervortreten. Jeder thätige Landwirth sucht aus den Erzeugnissen seines, von lästigen Einschränkungen frei gewordenen Eigenthums den höchst möglichsten Gewinn zu ziehen, und viele unter ihnen haben bereits eingesehen, daß sie, um dies Ziel zu erreichen, ihr Bestreben vorzugsweise auf die Vermehrung und Verbesserung ihres Viehstandes richten müssen.

Aber nicht allein das sogenannte Nutzvieh, sondern auch ganz besonders die zum Betriebe des Ackerbaues unumgänglich nöthigen Arbeitsthiere verdienen in dieser Hinsicht die sorgfältigste Beachtung, denn jeder Landwirth wird es aus Erfahrung wissen, daß nicht nur die gute und schnelle Beackerung, sondern auch alle sonstigen, durch Anspannung zu bewirkenden wirthschaftlichen Verrichtungen von der Güte seiner Arbeitsthiere, — unter welchen das **Pferd** den ersten Rang einnimmt, — abhängig bleiben.

Gute Arbeitspferde stehen aber immer hoch im Preise, und der Nutzen eigener Zuzucht ist mithin um so augenfälliger, und wird da, wo die allgemein wirthschaftlichen Verhältnisse es nur irgend gestatten, nicht dringend genug empfohlen werden können, wenn man erwägt,

O pożytkach z chowu koni.

Nie można zaprzeczyć, iż zwłaszcza w skutek regulowania stosunków między dziedzicami a włościanami także w prowincyi Poznańskiéj znaczne już polepszenia w uprawie gruntów coraz widoczniéj i powszechniéj spostrzegać się dają. Każdy zaradny gospodarz stara się o jak największe zyski z swojéj od uciążliwych ograniczeń oswobodzonéj własności, a wielu z nich przekonało się już, iż, aby cel ten osiągnąć, nadewszystko o pomnożeniu i polepszeniu dobytku radzić powinni. Nie samo zaś tak nazwane bydło użytkowe, ale też szczególniéj bydło robocze do obrobienia gospodarstwa nieodzownie potrzebne całą ich uwagę zajmować powinno; wie bowiem każdy gospodarz z doświadczenia, iż nie tylko należyte i rychłe zoranie, ale cała uprawa roli zawisła od dobrego roboczego bydła, między którém koń najpierwsze zabiera miejsce.

Dobre zaś konie robocze zawsze są w wysokiéj cenie, a zatém pożytek z własnego przychowku tém jest jawniejszy i wszędzie, gdzie tylko ogólne stosunki gospodarskie poniekąd tego dozwalają, nie można go dosyć polecać, zważając zwłaszcza, iż u nas wielka część koni dotychczas z ościennych prowincyj i to z poświęceniem znacznych

daß bei uns ein großer Theil des Bedarfs bis jetzt noch immer aus den angrenzenden Provinzen, und zwar mit Aufopferung bedeutender Geldsummen, die größtentheils erspart werden könnten, bezogen werden muß.

Die Meinung, daß die Pferdezucht nur da vortheilhaft sei, wo sich hinlängliche Weideplätze befinden, beruht lediglich auf Vorurtheil, denn durch Stallfutterung läßt sich vorzugsweise in kleineren Wirthschaften ein oft grösseres und stärkeres Pferd mit Vortheil aufziehen, wenn nur durch gute Ackerkultur für hinreichende Nahrung gesorgt, und sonst dabei mit Neigung und Sachkenntniß verfahren wird. Ja es kann auf diese Weise gerade für den kleineren Eigenthümer eine zweckmäßig betriebene Pferdezucht zu einer sicheren Quelle des Wohlstandes werden, da es ihm, wenn er mehr als seinen Bedarf aufzieht, und seine Race immer mehr zu veredeln sucht, nie an Abnehmern seines Produkts fehlen wird.

Nun ist aber wohl kein Thier der Veredelung in den mannigfaltigsten Abstufungen fähiger, und gewinnt, seiner vielseitigen Nutzbarkeit wegen, zugleich dadurch mehr an Werth, als gerade das Pferd, und da ein gutes Füllen nicht viel mehr aufzuziehen kostet, als ein schlechtes, gleichwohl aber einen bei weitem größeren Gewinn verspricht, so muß der Vortheil einer gut geleiteten Pferdezucht besonders für diejenigen immer erheblicher werden, welche dabei die allgemeinen und die Bedürfnisse der Oertlichkeit umsichtig zu berücksichtigen wissen.

So werden von Seiten des Staats alljährlich mehrere Tausend meist 3jährige Pferde zum Bedarf der Armee im Lande, und zwar vorzugsweise aus der Hand der Züchter gekauft, und nach Verhältniß ihrer Güte, in der Regel mit 80 bis 120 Rthlr. bezahlt, wodurch selbst der kleinere Landwirth, wenn er es dahin bringt, von Zeit zu Zeit ein 3jähriges Fohlen eigener Zucht an die Königliche Remonte-Kommission verkaufen zu kön-

summ, któreby oszczędzonemi być mogły, sprowadzaną być musi.

Mniemanie, iż chow koni tam tylko korzystny, gdzie są dostateczne pastwiska, polega jedynie na przesądzie, bo na stajni, osobliwie w mniejszych gospodarstwach, da się częstokroć roślejszy i silniejszy koń wychować, byle tylko dobra uprawa roli wydawała dostatek paszy i gospodarz z ochotą i umiejętnie koło tego chodził. Owszém tym sposobem małemu właśnie gospodarzowi prowadzony dobrze chow koni stać się może niezawodném źródłem dobrego mienia; skoro bowiem więcéj ich nad swą potrzebę wychowa i gniazdo coraz bardziéj poprawiać będzie, zawsze na nie kupca znajdzie.

Nadto nie ma podobno zwierzęcia, któreby zdolniejszém było do uszlachetniania się w najrozliczniejszych stopniowaniach i na większą stąd, obok swéj wielostronnéj użyteczności, zasługiwało wartość, jak właśnie koń, a że wychowanie dobrego źrebięcia nie wiele więcéj kosztuje, niż lichego, tamto zaś nierównie większy obiecuje zarobek, korzyści więc z dobrze prowadzonego chowu koni coraz bardziéj zachęcać powinny zwłaszcza tych, co z ogólnych i miejscowych potrzeb przezornie pożytkować umieją.

I tak n. p. rząd corocznie kilka tysięcy po większéj części 3letnich koni dla wojska zakupuje w kraju, i to przedewszystkiem z rąk gospodarzy i w stosunku ich dobroci płaci za nie zwykle po 80 do 120 Tal., przezco mniejszy nawet gospodarz, doprowadziwszy chów do tego stopnia, iż będzie mógł kiedyś niekiedyś 3letnie źrebię własnego chowu sprzedać królewskiéj kommissyi remontowéj,

nen, die Gelegenheit findet, ein kleines Kapital zu gewinnen, was ihm auf anderem Wege in beschränkten wirthschaftlichen Verhältnissen nicht einmal möglich seyn würde. Auch in unserer Provinz werden seit einigen Jahren dergleichen Remontemärkte, für jetzt jedoch nur in den Städten Bromberg, Schubin, Wirsitz, Chodziesen, Czarnikow und Filehne zum Vortheil aller betriebsamen Pferdezüchter jener Gegenden abgehalten, und es unterliegt keinem Zweifel, daß jene Märkte auch diesseits mehr Ausdehnung erhalten werden, sobald nur die Aussicht vorhanden ist, daß dabei eine hinreichende Anzahl gut gezogener Pferde zur Wahl gestellt wird. Zieht man daher in Erwägung, daß

1) neben der Beschaffung eines großen Theils des Bedarfs an guten Ackerpferden, auch fast alle größeren Kutsch- und Reitpferde, obwohl wir sie uns selbst erziehen könnten, aus entfernten Gegenden zu theuern Preisen eingeführt werden müssen, daß es dagegen

2) in den Gespannen der Ackerbautreibenden noch so viele Schwächlinge kleiner und gemeiner Art giebt, die, vermöge ihrer Mangelhaftigkeit, nicht das Futter verdienen, welches sie verzehren; daß

3) diejenigen, welche, wenn auch nur ihren Bedarf selbst züchten, baare Geldausgaben ersparen, und außerdem den auf Pferdemärkten so häufig vorkommenden Betrügereien und damit verbundenen oft kostspieligen Prozessen entgehen, daß aber auch

4) alle in eigener Wirthschaft erzogenen Pferde, an die Beschaffenheit des nach der Oertlichkeit so verschiedenen Wassers und Futters gewöhnt, schon deshalb weniger Krankheiten unterworfen sind, und mithin weniger Verluste besorgen lassen:

znajdzie sposobność uzbierania sobie kapitaliku, na który w innym sposobie, przy szczupłości dochodów z gospodarstwa, nigdyby sie niezdobył. Także i w naszéj prowincyi od lat kilku odbywają się, wprawdzie na teraz tylko w Bydgoszczy, Szubinie, Wyrzysku, Chodzieżu, Czarnkowie i Wieleniu, podobne targi remontowe na korzyść wszystkich skrzętnych chodowników koni tamecznych okolic, i żadnéj nie podpada wątpliwości, iż podobne targi rozciągać się będą coraz daléj i w te strony, skoro do tego przyjdzie, iż na nich w dostatecznéj liczbie koni dobrego chowu wybierać będzie można. Zważywszy tedy, iż

1) oprócz wielkiéj części potrzebnych dobrych koni roboczych, prawie wszystkie rośléjsze konie powozowe (cugowe) i wierzchowe, chociażbyśmy je sami mogli wychować, z dalekich stron drogo opłacone sprowadzanemi być muszą, że z drugiéj strony

2) w zaprzęgach rolników tak wiele jeszcze znajduje się niedołęgów drobnéj i podłéj rasy, które dla swéj nikczemności niewarte obroku, który dostają, że

3) ci, którzy chociaż tylko na własną potrzebę chodują konie, oszczędzają sobie wydatku pieniężnego, a prócz tego nienarażają się na tak częste na targach końskich oszukaństwa i połączone z niémi nieraz kosztowne processa, że niemniéj

4) wszystkie we własném gospodarstwie wychowane konie przyzwyczajone będąc do miejscowéj wody i paszy, już przez to samo nie tyle podlegają chorobom, a zatém mniéj strat nabawiają gospodarza,

so scheinen alle Umstände dazu aufzufordern, diesem landwirthschaftlichen Kulturzweige mehr Fleiß und größere Achtsamkeit zu widmen.

Nun aber unterliegt es keinem Zweifel, daß gerade der kleinere ländliche Grundbesitzer die Pferdezucht für den gewöhnlichen Bedarf mit geringeren Kosten und verhältnißmäßig mit mehr Vortheil betreiben kann, als der größere Gutsbesitzer. Ist ein kleiner Ackerwirth genöthigt, zwei Ackerpferde zu halten, benutzt er dazu zwei tüchtige Stuten, und sucht von diesen alljährlich mindestens ein Füllen zu ziehen, so bedarf er hierzu weder ein besonderes Betriebs-Kapital, noch die Vergrößerung seiner Wirthschaftsgebäude. Er erspart — was bei einer ausgedehnteren Pferdezucht gar nicht zu vermeiden ist, — den Lohn für besondere Wärter, da einige Fohlen durch ihn selbst sehr gut mit übersehen und gefüttert werden können, und es tritt hierzu noch der Vortheil, daß, wie die Erfahrung lehrt, fast alle jungen Thiere, mithin auch die Fohlen, einzeln besser gedeihen, und weit seltener Unglücksfällen unterworfen sind, als dies da der Fall ist, wo sie in größerer Anzahl gemeinschaftlich aufgezogen werden.

Möchte daher auch in hiesiger Provinz jeder kleine Gespann haltende Ackerwirth dahin trachten, alljährlich wenigstens ein Füllen aufzuziehen, und sich dabei nach den Regeln achten, welche ihm in Folgendem gegeben werden sollen, so wird sein eigener Vortheil nicht ausbleiben, und die Pferdezucht auch bei uns bald zu einer, den allgemeinen Wohlstand fördernden Erwerbsquelle emporwachsen.

Ueber die Wahl der Zuchtpferde.

Wer aus der Pferdezucht Vortheil ziehen will, muß vor Allem eine sorgfältige Auswahl der zur Zucht bestimmten Hengste und Stuten beachten.

przekonamy się zapewne, iż nas wszystko zachęca, ażebyśmy téj gałęzi przemysłu gospodarskiego większą pilność i baczność poświęcali.

Nadto żadnéj nie ulega wątpliwości, iż właśnie mniejszy gospodarz rolny z mniejszym kosztem a większą w porównaniu korzyścią chodowaniem koni dla codziennéj potrzeby trudnić się może, niżeli większy dóbr posiedziciel. Jeżeli mały gospodarz ma potrzebę, trzymać dwa konie robocze, a użyje do tego dwóch zdatnych klaczy i starać się będzie wychować od nich każdego roku przynajmniéj jedno źrebię, to nie potrzebuje do tego ani oddzielnego kapitału obrotowego, ani powiększenia budynków gospodarskich. Oszczędzi on — czego przy większym chowie żadną miarą uniknąć niemożna — zasług dla koniarków, mogąc kilka źrebiąt sam bardzo dobrze doglądać i paść, a jest jeszcze i ta korzyść, że, jak doświadczenie uczy, prawie wszystkie młode zwierzęta, więc i źrebce, osobno chowane, lepiéj się udają i daleko mniéj nieszczęśliwym przypadkom podlegają, aniżeli wtenczas, gdy ich się więcéj razem chowa.

Niech tedy i w tutejszéj prowincyi każdy gospodarz, który mały zaprząg utrzymuje, stara się wychować co rok przynajmniéj jedno źrebię, i stosuje się przytém do następujących prawideł, a nie minie go zarobek, i chodowanie koni wnet i u nas stanie się powszechny dobry byt pomnażającém źródłem.

O wyborze koni do chowu (rozmnażania).

Kto chce mieć zysk z chodowania koni, winien przedewszystkiém troskliwy robić wybór ogierów i klaczy. Tam, gdzie są królewskie koniusznie

Da, wo Königliche Landgestüt-Anstalten bestehen, aus welchen zur bequemeren Benutzung die Hengste an verschiedenen Stationsorten aufgestellt werden, oder in solchen Gegenden, wo sich in den Händen benachbarter Privat-Eigenthümer starke, wohlgebaute, edle oder schon veredelte und zur öffentlichen Bedeckung ausgebotene Hengste befinden, genießen die Pferdezüchter den großen Vortheil, diese Bedingung, hinsichtlich der Zuchthengste, nur gegen Erlegung eines Sprunggeldes, erfüllt zu sehen; sie werden also ihr Bestreben hauptsächlich nur auf den Besitz guter Mutterpferde zu richten, aber auch zugleich sich mit den Erfahrungslehren bekannt zu machen haben, durch deren Benutzung allein ein günstiger Erfolg gesichert werden kann. Hierzu gehört denn auch im Allgemeinen, und es muß unter allen Umständen als Regel gelten, daß ein besseres Füllen nur erwartet werden kann, wenn die Stute wo möglich stets mit einem stärkeren, kräftigeren und edleren Hengst gepaart wird, weshalb die Pferdezüchter da, wo sich hierzu Gelegenheit darbietet, selbst ein hohes Sprunggeld nicht scheuen dürfen.

Außerdem bleibt aber auch allen kleineren Landeigenthümern anzurathen, dahin zu trachten, immer bessere Stuten in ihren Ackergespannen zu halten, denn sie haben ein gutes Füllen nur von einer guten Mutterstute zu erwarten, und eine solche wird immer einen sichern Nebengewinn durch die Zuzucht abwerfen.

Die richtige äußere Beurtheilung eines Pferdes setzt zwar Kenntnisse und vielfache Erfahrungen voraus, welche von dem schlichten Landmanne nicht überall erwartet werden können, doch giebt es einzelne leicht faßliche Merkmale und Erfahrungssätze, welche in dieser Beziehung zum nützlichen Anhalt dienen, und deshalb in Folgendem zur Beachtung empfohlen werden sollen.

(stadnice), z których dla wygodniejszego użycia na różnych stojkach rozstawione bywają ogiery, albo w okolicach, gdzie w sąsiedztwie u prywatnych właścicieli znajdują się zdatne, pięknéj postaci, czystego lub już poprawnego rodu (gniazda) i do publicznego stanowienia przeznaczone ogiery, mają chodownicy koni ten wielki pożytek, iż mogą cel ten osiągnąć za opłatą od stanowienia; starać się przeto tylko powinni o dobre klacze, a razem i o nabycie ugruntowanéj na doświadczeniu nauki, za któréj jedynie pomocą pomyślnego skutku spodziewać się można. Wiedzieć tu także w ogólności należy i służyć to w każdym razie za prawidło powinno, iż lepsze źrebię bywa tylko skutkiem puszczania zawsze, gdy to być może, klaczy do roślejszego, silniejszego i więcéj poprawnego ogiera; dla czego chodownicy koni, mając tę sposobność, wysoką nawet od stanowienia opłatą zrażać się niepowinni.

Oprócz tego przychodzi jeszcze dać tę radę wszystkim mniejszym rolnikom, ażeby się starali o coraz lepsze klacze w swoich zaprzęgach gospodarskich, bacząc na to, iż dobrego źrebięcia tylko od dobréj klaczy spodziewać się mogą, i że ta zawsze im pewny zysk poboczny z przychowku przyniesie.

Dokładne rozpoznanie zewnętrznie konia polega wprawdzie na wiadomościach i wielorakich doświadczeniach, których od pospolitego gospodarza nie zawsze wymagać mozna; są wszelakoż niektóre pojedyńcze łatwe do spamiętania znaki i reguły doświadczenia, mogące za bardzo użyteczną posłużyć zasadę, a te są następujące:

1) Eine gute und zur Erzeugung starker Füllen geeignete Mutterstute muß möglichst groß, vollkommen gesund, von starkem kraftvollem Gliederbau, leichtem gerade ausgreifendem Gangwerk, munterem Temperamente und frei von allen den Hauptgebrechen seyn, welche jedes Pferd frühzeitig zu angestrengter Arbeit untüchtig machen.

2) Außer den im Anhange näher beschriebenen Haupt-Erbfehlern, als: Mond- und Staarblindheit, Haasenhacken, Spath und Schaale, vererbt sich auch der sonst mangelhafte Körperbau bei Pferden fort. Stuten mit eingesenktem Rücken, schmaler Brust, schief gestellten Füßen und unregelmäßigem Gange dürfen daher eben so wenig zur Zucht benutzt werden, als solche, die öfters an Krankheitszufällen leiden.

3) Alte Stuten, zumal wenn sie früher nicht zur Zucht benutzt wurden, besonders solche, welche schlecht fressen, deren Verdauungswerkzeuge mithin mangelhaft beschaffen sind, werden selten tragend, oder verwerfen leicht. Bringen sie aber ein Fohlen, so wird dies immer nur ein Schwächling bleiben, weil dergleichen Mütter weder hinlängliche Nahrung besitzen, die gesunde Entwickelung des Füllens während der Tragezeit zu fördern, noch später im Stande sind, dasselbe gehörig zu säugen.

4) Auch zu kleine Stuten müssen von der Zucht möglichst ausgeschlossen bleiben. Mit gleichartigen Hengsten gepaart, können sie immer nur kleine Füllen bringen, läßt man sie aber durch unverhältnißmäßig größere Hengste bedecken, so wird in der Regel nur eine verkümmerte Frucht erzeugt.

5) Stuten, welche das vierte Jahr, und mithin noch nicht ihre volle körperliche Ausbildung erreicht haben, sind ebenfalls noch nicht zur Zucht zu benutzen. Nur

1) Dobra i do rodzenia dzielnych źrebiąt sposobna klacz powinna być, ile można, rosła, zupełnie zdrowa, tęgo, silnie zbudowana, chodu lekkiego i równego, żywa i wolna od wszystkich głównych przywar, które każdego konia zawcześnie do cięźkiéj pracy niezdatnym czynią.

2) Oprócz w Dodatku dokładniéj opisanych głównych wad dziedzicznych, jakiemi są: ślepota miesięczna (zaciąganie na oczy), guz podskokowy, włogacizna (szpat) i opoje, przechodzi także dziedzictwem na młodzież nieskładny ciałotwor. Ani więc klaczy z wgiętym grzbietem (czyli łęgowatéj), wązkiemi piersiami, krzywemi czyli barczykowatemi nogami, nieregularnym chodem, ani takich, które częstym chorobom podlegają, nie trzeba do rozmnażania używać.

3) Stare klacze, zwłaszcza jeżeli dawniéj do chowu nie były używane, szczególniéj takie, które nie dobrze jedzą, a zatém i źle trawią, rzadko bywają źrebnemi lub łatwo płod (przedwcześnie) zrzucają. Jeżeli zaś wydadzą źrebię, to chyba słabowite, ileże takie matki, ani dostatecznego niemają pokarmu, aby dać wewnętrznościach swoich źrebięciu zdrowe rozwinięcie, ani go też późniéj należycie mlekiem wyżywić nie są w stanie.

4) Także zbyt małe klacze odłączać trzeba, ile można, od użycia do rozmnażania. Z jednego gatunku ogierami stanowione, nie mogą wydać jak tylko małe źrebięta, po rosłym zaś nad proporcją ogierze, źrebię zwykle niedołężne będzie.

5) Nietrzeba także stanowić przed ukończonym czwartym rokiem, gdyż jeszcze nienabrały sił

in den seltenen Fällen, wo junge Stuten mit dem vollendeten dritten Jahre, durch sorgfältige Pflege, bei starkem kräftigen Futter, schon völlig ausgewachsen sind, mögen von dieser Regel Ausnahmen stattfinden.

6) Eben so pflegen auch solche Stuten, welche durch Krankheit oder den Genuß verdorbener Nahrungsmittel geschwächt, oder durch übertriebene Arbeit heruntergekommen sind, schwer tragend zu werden, und müssen daher, wenn sie sich sonst zur Zucht eignen, vor der Bedeckzeit gut gepflegt und genährt werden.

Aber auch zu gut genährte Stuten nehmen schwer auf; bei diesen ist es rathsam, sie vor der Bedekkung weniger stark zu füttern und mehr arbeiten zu lassen, wobei jedoch jede Uebertreibung der hier allgemein aufgestellten Regel streng zu vermeiden ist.

Diejenigen Pferdezüchter, welche nicht Mittel genug besitzen, ein Kapital zur Anschaffung geeigneter Mutterstuten zu verwenden, werden ganz besonders wohl thun, dahin zu trachten, daß sie stets die besten und stärksten ihrer bereits nach edlern Hengsten gefallenen Stutfüllen sorgsam aufziehen, um sie, wenn sie das erforderliche Alter erreicht haben, wiederum zur Zucht benutzen zu können, weil sie nur auf diesem Wege, wenn gleich langsamer und nach und nach, die Verbesserung ihres Pferdestandes zu erreichen im Stande sind. Solche Pferdezüchter dagegen, denen es nicht an den nöthigen Geldmitteln mangelt, werden natürlich den kürzern Weg der Verbesserung, durch Beschaffung großer, starker oder überhaupt für ihr Bedürfniß geeigneter Mutterstuten, einschlagen, um auf diese Weise früher und noch sicherer die Früchte ihrer Anstrengungen genießen zu können.

do rozrośnienia się potrzebnych. W rzadkich tylko przypadkach, gdzie klacze po skończonym trzecim roku, przez troskliwe pielęgnowanie, przy dostatecznéj i posilnéj paszy, są już zupełnie wyrosłe, można od tego prawidła odstąpić.

6) Podobnież klacze przez choroby lub zepsutą żywność osłabione, lub zanadto spracowane, strudna zwykły być źrebnemi, gdyby jednak zdały się być zdatne do przychowku, należy je przed odstanowieniem dobrze pielęgnować i żywić.

Ale też zbyt dobrze karmione klacze trudne są do odstanowienia; co do tych pożyteczną jest rzeczą, dawać im przed dopuszczeniem mniéj obroku, a więcéj ich używać do pracy, jednakże w tém wszelkiego przesadzenia wskazanéj tu w ogólności reguły mocno unikać należy.

Gospodarze, których niestanie na kupno klaczy do chowu, bardzo dobrze uczynią, przychowując sobie zawsze troskliwie najlepsze i najmocniejsze po poprawnych już ogierach uzyskane źrebice, którychby, w przyzwoitym wieku, do przychowku znowu używać mogli, tym bowiem tylko sposobem, chociaż to nie tak prędko i nie razem, do co raz piękniejszych koni przychodzić będą. Gospodarze zaś pieniężni chwycą się oczywiście krótszéj drogi polepszenia swych koni przez zakupienie rosłych, mocnych i do swéj potrzeby stosownych klaczy, aby tym sposobem i rychléj i z większą pewnością cieszyć się owocami swoich zabiegów.

Von der Bedeckung.

Zeit der Bedeckung.

Mit dem früheren oder späteren Eintritt des Frühjahrs und der damit verbundenen wärmeren Witterung wird auch bei den meisten Thieren der Begattungstrieb rege, und diese Zeit muß deshalb auch zur Bedeckung gewählt werden. Bei Stuten, welche den Winter über gut gehalten und kräftig genährt wurden, pflegt diese Periode früher als bei solchen einzutreten, die im schlechten Futterzustande aus dem Winter kommen.

Da überdies eine Stute in der Regel eilf Monate tragend geht, und es dem Landmann darum zu thun seyn muß, daß die Geburt der Füllen möglichst in eine Zeit fällt, wo die Ackergespanne am wenigsten zu thun haben, und die Zuchtstuten alsdann wenigstens drei Wochen vor und eben so lange nach der Geburt ohne Nachtheil für die Wirthschafts-Arbeiten geschont werden können, so wird die Zeit zur Bedeckung, nach Umständen vom Anfange des Monats März bis Ende Mai, die beste seyn.

Auch bestätigt die Erfahrung, daß die früh im Jahre gebornen Füllen die stärkeren und gesünderen sind, während Herbstfüllen in der Regel nur Schwächlinge bleiben.

Rossen der Stuten.

Will nun aber der Landmann im Frühjahr seine Stute mit Aussicht auf Erfolg bedecken lassen, so ist es vor allen Dingen nöthig, hierzu nur eine Zeit zu wählen, wo dieselbe wirklich r o s s i g ist, das heißt: Neigung zum Annehmen des Hengstes zeigt, denn nur in diesem Zustande wird die Bedeckung fruchtbringend seyn.

Leicht erkennt man diesen Zustand äußerlich an folgenden Merkmalen:

O stanowieniu.

Czas stanowienia.

Z nastaniem wcześniéj lub późniéj wiosny i połączonéj z nią cieplejszéj pory wszystkie niemal zwierzęta czują popęd łączenia się i czas ten także do stanowienia klaczy obierać należy. Popęd ten zwykł się rychléj odzywać u klaczy przez zimę dobrze utrzymywanych i posilną paszą karmionych, aniżeli u tych, które zimę na lichym obroku przebyły. A że klacz zwykle jedenaście miesięcy źrebna chodzi, a gospodarzowi na tém zależy, ażeby źrebięta rodziły się w czasie, w którym zaprzęgi najmniéj mają w roli do czynienia, i żeby klacze stadne najmniéj trzy tygodnie przed i tyleż po oźrebieniu się bez uszczerbku dla gospodarstwa od pracy ochronionemi być mogly, czas więc do odstanowienia jest w miarę okoliczności od początku Marca do końca Maja najlepszy.

Uczy nadto doświadczenie, iż rychłe źrebięta są mocniejsze i zdrowsze od jesiennych, które pospolicie lichotami pozostają.

Popęd klacz do ogiera.

Jeżeli tedy gospodarz pragnie zapewnić sobie pożyteczny skutek z odstanowienia swych klacz podczas wiosny, winien przedewszystkiem obierać do tego porę, w któréj istotnie chcą do ogiera, w tym tylko bowiem stanie będzie odstanowienie skutecznem.

Stan ten klaczy łatwo poznać po następujących znakach:

Die Stute zeigt sich unruhiger als gewöhnlich, sie wiehert öfter, hebt den Schweif beim Anblick fremder Pferde, und geht nicht gern bei ihnen vorbei. Das Geburtsglied oder die Scheide zeigt häufigen Drang zum Harnen, wobei wenig Urin, oft aber auch nur ein zäher Schleim abgeht.

Aber nicht alle Stuten äußern diese Zeichen in gleichem Maaße, und man thut in solchen Fällen wohl, sie von einem Hengste probiren zu lassen, wo es sich alsdann bald ergiebt, ob sie den Hengst annimmt oder nicht.

Gesunde Stuten, welche ein Fohlen geboren haben, pflegen gewöhnlich neun Tage nach der Geburt des Füllens sich wieder rossig zu zeigen, nehmen dann gern den Hengst an, und bleiben, wenn diese Zeit gehörig wahrgenommen wird, in der Regel dann auch leicht wieder tragend. Ist dagegen die Rosse bei den Stuten öfter erfolgt, und ohne Deckung vorübergegangen, so kann auf das Tragendwerden derselben nicht mehr mit Sicherheit gerechnet werden.

Die häufigen Klagen über den geringen Erfolg der Bedeckung finden ihren Grund größtentheils nur in der Vernachläßigung dieses wichtigen Umstandes; denn gewöhnlich pflegt der Landmann seine Stute dem Hengste zuzuführen, wenn er gerade Zeit dazu hat, ohne sich darum zu bekümmern, ob die Stute roßt oder nicht, und ist dann immer geneigt, die Schuld des Nichttragendwerdens seiner Stute, ohne weitere Ueberlegung, ganz irrthümlich der Unfruchtbarkeit des Hengstes beizumessen.

Wie unbegründet aber dergleichen Klagen, namentlich in Bezug auf die Benutzung der Königlichen Landbeschäler, sind, geht schon aus der einzigen Thatsache hervor, daß in solchen Gegenden, wo unter den kleinern Landeigenthümern bereits mehr Neigung und Kenntniß für das Gedeihen einer besseren Pferdezucht angetroffen

Klacz jest niespokojniejsza jak zwykle, rży częściéj; podnosi ogon na widok obcych koni i niechętnie je mija. Pochwę rodzajną czyli rodnicę (puzdro) często wydyma jak do mokrzu, a często tylko śluz, czyli (jak mówią) sznur puszczają.

Nie u wszystkich przecież klaczy dają się w równym stopniu spostrzegać te znaki i w takichto przypadkach dobrze jest puścić klacz do ogiera, z czego się zaraz pokaże, czy go przyjmie lub nie.

Zdrowa klacz, która źrebię uległa, pospolicie po oźrebieniu się dziewiątego dnia czuje nowy popęd do ogiera, i dopuszczenie wtedy, dopilnowawszy téj pory, bywa najskuteczniejsze. Jeżeli zaś klacz kilkakrotnie czując popęd niebyła odstanowioną, niemożna sobie na przyszłość źrebności jéj z pewnością obiecywać.

Częste skargi na niewielki skutek z odstanowień pochodzą najwięcéj z zaniedbania téj ważnéj pory; zwykle bowiem gospodarz puszcza klacz do ogiera, kiedy właśnie ma czas do tego, nie troszcząc się o to, czy ona chce do niego lub nie, a potém gotów zawsze, bez zastanowienia się, przypisywać winę niepłodności ogiera, w czém się zupełnie myli.

Lecz skargi podobne jak dalece są bezzasadne, mianowicie co się tyczy używania królewskich ogierów stadnych, dosyć jest przytoczyć, iż w okolicach, gdzie między mniejszymi gospodarzami więcéj jest chęci i znajomości do lepszego wychowu koni, skutki z odstanowienia daleko są pomyślniejsze,

wird, die Erfolge der Bedeckung sich bei weitem günstiger stellen, als da, wo dies nicht der Fall ist. So hat auch bei uns die Erfahrung gelehrt, daß an solchen Beschälstations-Orten, wo von Seiten der Pferdezüchter mehr Achtsamkeit auf die Pflege und Behandlung der Zuchtstuten verwendet, und die Zeit der Rosse gehörig benutzt wird, durch Bedeckung der nämlichen Hengste, viel mehr Stuten tragend wurden, als in Gegenden, wo dieselben Hengste das Jahr zuvor anderwärts aufgestellt waren, und während in Litthauen und Ostpreußen, wo die Pferdezucht sich im blühendsten Zustande befindet, und den Landbesitzern bereits einen hohen Ertrag gewährt, von der Zahl der durch die dortigen Königlichen Landbeschäler alljährlich bedeckten Stuten fast über ⅔ tragend zu werden pflegen, zeigten die Erfolge einer gleichmäßigen Bedeckung in hiesiger Provinz, daß durchschnittlich kaum die Hälfte der bedeckten Stuten tragend blieben.

Hieraus ergiebt sich denn unzweifelhaft, daß die Schuld dieser geringeren Erfolge nur in der Unachtsamkeit bei Behandlung und Auswahl der Zuchtstuten liegt, und daß es um so mehr ein leeres Vorurtheil bleibt, sie auf die Unfruchtbarkeit der Hengste zu schieben, als in den Königlichen Landgestüt-Anstalten wirklich unfruchtbare Hengste gar nicht geduldet werden.

Einholen der Nachsprünge.

Eben so wichtig für die Sicherung eines guten Erfolges bei der Bedeckung ist das regelmäßige Einholen der erforderlichen Nachsprünge.

Jedesmal 8—9 Tage nach erfolgter Bedeckung muß die Stute wieder zum Hengste geführt und dies Verfahren so lange fortgesetzt werden, bis sie den Hengst ferner

aniżeli tam, gdzie na tych chęciach i wiadomościach gospodarzom zbywa.

Również i u nas okazało doświadczenie, iż w miejscach do stanowienia z ogierami stadnymi przeznaczonych, gdzie chodownicy koni (właściciele stadek) troskliwszymi są o pielęgnowanie i wygodę klaczy stadnych i należycie korzystają z czasu popędu klaczy do ogiera, przez stanowienie z tymi samymi ogierami daleko więcéj klaczy było źrebnych, aniżeli w okolicach, gdzie też ogiery rokiem wprzody porozstawiane były; i kiedy w Litwie i Prussach wschodnich, gdzie chodowanie koni w nader kwitnącym znajduje się stanie, a rolnik już z niego wielki zysk odnosi, prawie nad dwie trzecie klaczy z skarbowymi ogierami stadnymi corocznie odstanowionych zwykły być źrebnemi, okazało się z wypadków równostosunkowego stanowienia w tutejszéj prowincyi, iż w średnicę biorąc, ledwie połowa odstanowionych klaczy źrebną została.

Widać stąd niewątpliwie, iż winę tych mniéj pomyślnych skutków przypisać jedynie należy nieuważnemu pielęgnowaniu i wyborowi klacz stadnych i że tém bardziéj błahym tylko jest przesądem, zwalać ją na niepłodność ogierów, kiedy w Królewskich koniuszniach prowincjalnych rzeczywiście niepłodne ogiery wcale nie są cierpiane.

Powtórne przypuszczenie czyli poprawka.

Regularne przypuszczanie ogiera do klaczy na poprawkę równie jest ważném dla zapewnienia się o dobrym z odstanowienia skutku.

Zawsze w ośm do dziewięciu dni po odstanowieniu trzeba klacz do ogiera puszczać, i powtarzać to tak długo, aż dopókąd ogiera wcale już przyjąć

anzunehmen verweigert. Hierbei wird allen Stutenbesitzern, welche keinen eigenen Hengst halten, sondern einen fremden zur öffentlichen Bedeckung aufgestellten Hengst benutzen, dringend anzurathen seyn, gleich bei der ersten Bedeckung den Tag, an welchem sie mit ihrer Stute zum Einholen des Nachsprunges wiederkommen wollen, bestimmt zu verabreden, damit sie nicht in die Verlegenheit gerathen, wegen anderweiter Beschäftigung des Hengstes abgewiesen zu werden.

Schlägt die Stute den Hengst ab, das heißt, widersetzt sie sich der fernern Paarung, so kann man in der Regel eines guten Erfolges gewiß seyn. Doch giebt es auch Stuten, die hiervon eine Ausnahme machen, und obgleich sie den Hengst abgeschlagen haben, doch nach einiger Zeit wieder rossig werden, daher es nöthig bleibt, auch hierauf achtsam zu seyn, um in solchen Fällen die Bedeckung von Neuem vorzunehmen, damit man nicht in seinen Erwartungen getäuscht werde.

Stuten, welche gleich nach der ersten Bedeckung, oder in Folge ein- oder zweimaliger Wiederholung derselben, den Hengst abschlagen, pflegen auch gewöhnlich tragend zu werden, während man bei solchen Stuten, die den Hengst immer wieder annehmen und viele Nachsprünge begehren, nur sehr selten auf einen guten Erfolg rechnen kann. In solchen Fällen bleibt nur der Versuch übrig, die Stute durch einen andern Hengst decken zu lassen, weil die Erfahrung lehrt, daß ein Wechsel des Hengstes, zumal mit einem solchen, dessen Temperament mit dem der Stute besser übereinkommt, dann doch noch zum Zwecke führt.

Man findet häufig, daß unwissende und von Vorurtheilen befangene Landleute ihre Stuten gleich nach der Paarung entweder schlagen, mit Wasser begießen, mit ihnen im schärfsten Galopp davon jagen, oder sonst abergläubische Mittel anwenden, um dadurch zu erzielen,

niechce. Właścicielom klaczy, którzy niemają swojego ogiera, lecz używają obcych do publicznego stanowienia przeznaczonych ogierów, niemożna dość usilnie radzić, ażeby zaraz przy pierwszém odstanowieniu umówili się wyraźnie względem dnia, w którym chcą znowu przybyć z swą klaczą na poprawkę, by z przyczyny innych przypuszczeń zawodu niedoznali. Jeżeli klacz bije ogiera, to jest wzbrania mu przystępu, wówczas zazwyczaj można być dobrego skutku pewnym. Są jednak klacze, które w tem wyjątek robią, i chociaż ogiera biły, po niejakim czasie znowu chcą do niego; trzeba więc i na to baczyć, i w takich przypadkach ponowić stanowienie, by w oczekiwaniach swoich niezostali zawiedzionymi.

Klacze, które zaraz po pierwszém odstanowieniu lub w skutek pierwszej lub drugiej poprawki biją ogiera, bywają zwykle źrebne, gdy tymczasem z takich klaczy, które ogiera wciąż znowu przyjmują i kilkokrotnych przypuszczeń wymagają, rzadko kiedy pomyślnego skutku spodziewać się można. W takich przypadkach nie pozostaje, jak tylko zaprowadzić klacz do innego ogiera; doświadczenie bowiem uczy, iż zmiana ogiera, zwłaszcza takiego, którego temperament bardziej odpowiada temperamentowi klaczy, nareszcie do celu prowadzi.

Zdarza się często, iż ciemni i przesądni wieśniacy, swe klacze zaraz po odstanowieniu albo biją, wodą polewają, najtęższym cwałem czyli galopem na nich pędzą, lub innych dopuszczają się zabobonów, aby przez nie zapewnić się, iż klacze w rzeczy samej źrebnemi pozostaną. Wszystkie te dzi-

daß ihre Stuten auch wirklich tragend bleiben. Alle diese Mittel nützen gar nichts, sind vielmehr der Stute schädlich und haben sogar häufig das Gegentheil zur Folge; wogegen gleich nach erfolgter Bedeckung ein langsames Umherführen der Stute, so lange bis sich ihre Aufregung gelegt hat, das zweckmäßigste bleibt.

Behandlung der Stuten während der Tragezeit.

Eine Stute, welche bedeckt gewesen ist, und den Hengst späterhin abgeschlagen, auch sonst keine Merkmale der Rosse mehr gezeigt hat, kann man in der Regel als tragend betrachten.

Die Behandlung derselben während der ganzen Tragezeit erfordert aber ebenfalls eine gewisse Achtsamkeit, die der Pferdezüchter nicht aus dem Auge verlieren darf, wenn er seinen Zweck erreichen will, und sind in dieser Hinsicht folgende Regeln zu empfehlen:

1) Im Allgemeinen muß jede Stute im tragenden Zustande vorzugsweise gesund und hinlänglich ernährt werden, weil hiervon die bessere Entwickelung des Füllens abhängig ist, und die Erfahrung lehrt, daß ungesundes Futter, namentlich verdorbener Hafer, schlechtes dumpfiges Heu, oder der Weidegang im Spätherbst, wenn das Gras schon abgestorben oder bereift ist, gewöhnlich, neben anderen Krankheiten, auch das Verwerfen der Frucht zur Folge hat.

2) Man hüte die tragenden Stuten sorgfältig vor Mißhandlungen und übertriebenen Anstrengungen, weil sonst ebenfalls leicht unzeitige Geburten entstehen, welche in den ersten Monaten der Tragezeit am häufigsten vorzukommen pflegen.

wactwa na nic się nieprzydadzą, owszém szkodzą klaczy i stają się często przyczyną przeciwnego skutku; gdy tymczasem zaraz po odstanowieniu przeprowadzanie powoli klaczy tak długo aż ochłodnie, zawsze z największym jest pożytkiem.

Obchodzenie się z klaczą w czasie źrebności.

Klacz, która zostawszy odstanowioną późniéj ogiera biła i żadnéj już do niego nie okazywała skłonności, zwykle za źrebną uważać można.

Obchodzenie się z nią przez cały czas jéj źrebności wymaga także pewnéj i ciągłéj uwagi chodownika koni, jeżeli chce dopiąć swego celu, a w tym względzie niech mu posłużą za wskazówkę następujące przepisy:

1) W powszechności każda źrebna klacz powinna być przedewszystkiém zdrowa i dostatecznie żywiona, ponieważ od tego lepsze rozwinienie się w niéj źrebięcia zawisło, a doświadczenie uczy, iż niezdrowa pasza, szczególniéj zepsuty owies, podłe, stęchłe siano lub wypędzanie na pastwisko w późnéj jesieni, gdy trawa już zwiędła lub jest ośrzoniona, zazwyczaj, prócz innych chorób, także z r z u c e n i e p ł o d u czyli p o r o n i e n i e za sobą pociąga.

2) Troskliwie trzeba źrebną klacz chronić od bicia, złego obchodzenia się z nią i od ciężkich robót, ponieważ i z téj przyczyny łatwo może porzucić, co się w pierwszych miesiącach źrebności najczęściéj zdarzać zwykło.

Gegen diese nothwendige Regel wird durch rohe Behandlung der Ackerpferde, besonders in solchen größeren Wirthschaften, leider sehr oft gefehlt, wo die Ackerknechte nicht gehörig beaufsichtigt sind.

Werden aber tragende Stuten einer solchen Behandlung ausgesetzt, so ist das Verwerfen der Frucht eine natürliche Folge, und die Herrschaft erfährt den Vorfall meistentheils gar nicht, weil die Knechte, um der Verantwortlichkeit zu entgehen, denselben zu verheimlichen trachten, die Stute als güste geblieben bezeichnen, und der so verfehlte Zweck der Bedeckung wiederum irrthümlich der Unfruchtbarkeit des Hengstes zugeschrieben zu werden pflegt.

Deshalb ist es gut, die Gespanne, in welchen sich tragende Stuten befinden, nur den bessern Knechten anzuvertrauen, und auch hier befindet sich der kleinere Landwirth im Vortheil gegen den grösseren, weil er sein Eigenthum stets unmittelbar selbst beaufsichtigt.

3) Stuten, welche man zum Reiten benutzt, dürfen im tragenden Zustande nicht zu fest gegurtet seyn, auch ist es angemessen, sie mit schnellen Gangarten, Springen und dergleichen zu verschonen.

Diejenigen, welche dagegen zum Fahren gebraucht werden, soll man außerdem, wenn sie hoch tragend sind, wo möglich nicht mehr an die Deichsel spannen, weil sie dort leichter Beschädigungen unterworfen sind.

4) Im Stalle bleibt dafür zu sorgen, daß die tragende Stute hinlänglichen Raum behalte und nicht durch die nebenstehenden Pferde gedrängt oder geschlagen werde. In den letzten Monaten verwende man in dieser Hinsicht noch mehr Aufmerksamkeit, und verschaffe der Stute, wenn die Zeit der Abfohlung

Przeciw tej nieodzownej regule nieludzkiém z roboczemi końmi obchodzeniem się najwięcej niestety grzeszą w takich większych gospodarstwach, gdzie parobcy lub rataje należytego dozoru nad sobą niemają.

Jeżeli zaś klacz tak jest poniewieraną, porzucenie płodu naturalnym jest skutkiem, a panowie najczęściej wcale się o tem niedowiedzą, ponieważ parobcy lub rataje, aby uniknąć odpowiedzialności, tają to przed nimi, udając że klacz nie była źrebną, i chybiony przez to cel odstanowienia zazwyczaj znowu błędnie niepłodności ogiera przypisywanym bywa.

Dla tego dobrze jest, zaprzęgi czyli ratajki, w których się znajdują źrebne klacze, powierzać tylko sumienniejszym ratajom i parobkom; i tu mniejszy gospodarz w korzystniejszém jest położeniu względem większego, mając swój dobytek ciągle pod własném okiem.

3) Klacze źrebne, używane do wierzchu, niepowinny być zamocno popręgiem ściągane, ani przymuszane do nagłego chodu, skoków i t. p. Używane zaś do ciągnienia trzeba oprócz tego, gdy są mocno źrebne, jeśli okoliczności dozwalają, niezaprzęgać przy dyszlu, ponieważ przy nim łatwiej mogą być uszkodzone.

4) W stajni trzeba dać klaczy przestworne miejsce, żeby jéj obok stojące konie niecisnęły lub niebiły. W ostatnich miesiącach należy w tym względzie być jeszcze baczniejszym, i skoro się czas źrebienia zbliży, obmyślić klaczy, gdy można, zupełnie osobne miejsce, w którémby,

naht, wo möglich einen von den übrigen Pferden getrennten Stand, wo sie sich, ohne angebunden zu seyn, frei bewegen kann. Dies ist nun so zweckmäßiger, als die Stuten, während sie gebären, sich gern von andern Pferden abzusondern pflegen, was man leicht bei Geburten, welche auf der Weide erfolgen, beobachten kann. Auch müssen der Stute, falls sie beschlagen ist, die Eisen abgenommen werden, damit späterhin das Fohlen nicht so leicht Beschädigungen ausgesetzt wird.

5) Tragende Stuten pflegen nicht allein, wie bereits bemerkt ist, besser als gewöhnlich zu fressen, sondern sie saufen auch mehr als andere Pferde. Man reiche ihnen daher öfters klares und gesundes Wasser, und sorge dafür, daß sie nicht im erhitzten Zustande saufen.

6) Beobachtet man endlich die hier vorgeschriebenen Rathschläge, so bleibt es gut, die tragende Stute in ihrer sonst gewöhnlichen Lebensweise nicht zu stören; ist sie an Arbeit gewöhnt, so lasse man sie deshalb nicht mehr ruhen, und eben so thut man gut, keine plötzlichen Abänderungen in der gewohnten Futterung vorzunehmen.

Behandlung der Stute bei und nach der Geburt, so wie des Füllens während der Saugezeit.

Naht die Zeit der Abfohlung, so giebt sich die bald eintretende Geburt an folgenden Merkmalen zu erkennen:

Der in der Breite immer stärker gewordene Bauch der Stute senkt sich mehr und mehr nach unten, die Fleischtheile hinter den Hüften vertiefen sich, das Euter schwillt und läßt häufig Milch ausfließen. Bald schwillt auch die Geburtsscheide an, wird röther und sondert

nie będąc uwiązaną, wolny ruch mieć mogła. Tem bardziéj na tem zależy, iż klacze przy rodzeniu rade od innych koni stronić, co łatwo uważać można, gdy się klacz na pastwisku oźrebi. Trzeba także klaczy, jeżeli jest podkuta, odjąć podkowy, ażeby późniéj źrebię nie tak łatwo uszkodzoném zostało.

5) Klacze źrebne nietylko, jak się już nadmieniło, jedzą lepiéj jak zwykle, ale też więcéj od innych koni piją. Dla tego trzeba im często dawać czystą a zdrową wodę i baczyć, żeby zgrzane niepiły.

6) Nakoniec przy zachowaniu przepisanych tu rad, niech klacz źrebna pozostanie przy zwyczajnym sposobie życia. Jeżeli przywykła do pracy, nietrzeba jéj dla tego dawać więcéj wypoczynku, ani zmieniać nagle paszy, do któréj przyzwyczajona.

Obchodzenie się z klaczą przy i po oźrebieniu, a z źrebięciem w czasie ssania.

Nadchodzący czas źrebienia poznać można po następujących znakach:

Brzuch klaczy, który się dotąd w szerz rozchodził, opuszcza się coraz bardziéj na dół, w tyle bioder robi się wklęsłość, wymie nabiera i mleko często z niego ciecze. Wnet nabrzmiewa także pochwa rodzajna czyli rodnica (puzdro), bardziej się zaczer-

Schleim ab. Zuletzt zeigt sich die Stute unruhig, legt sich, springt wieder auf, mistet öfters, stellt sich, als wollte sie harnen, beginnt zu schwitzen, und bringt endlich, durch einige kräftige Wehen gefördert, größtentheils liegend das Füllen zur Welt.

Hülfsleistungen bei der Geburt.

Da die Geburt bei den Pferden in der Regel sehr leicht von statten geht, so ist es rathsam, die Stute hierbei in keiner Art zu stören, sie vielmehr ganz sich selbst zu überlassen, und jede Hülfsleistung, so viel als irgend möglich, gänzlich zu vermeiden.

Die Nabelschnur zerreißt gewöhnlich von selbst, wenn die Stute nach dem Gebähren aufspringt; ist aber das Durchreißen derselben nöthig, so fasse man sie dicht am Leibe des Füllens mit einer Hand fest an, und reiße sie mit der andern, eine Spanne lang, schnell durch. Weiter ist nichts nöthig, da das zurückbleibende Ende später von selbst abfällt.

In der Regel dauern die Wehen bis zur Geburt des Füllens 5 — 10 Minuten, zuweilen ½ Stunde, auch etwas länger, und Hülfsleistungen sind nur in folgenden Fällen anzurathen:

1) wenn die Stute durch Futtermangel und schlechte Pflege, oder in Folge überstandener Krankheit geschwächt ist, und zur Geburt nicht hinlängliche Kraft besitzt.

Dies bemerkt man bald an dem allgemeinen Zustande der Stute, und an den schwachen und langsam auf einander folgenden Wehen, welche, bei sonst richtiger Lage des Füllens, nicht stark genug sind, dasselbe zu gebähren. Auch schwitzt die Stute mehr als gewöhnlich, und zeigt sich überhaupt sehr ermattet.

wienia i śluz z niej wychodzi. Nareszcie klacz jest niespokojną, kładzie się, znowu się zrywa, często bobczy, stawa, jak gdyby chciała moczyć, zaczyna się pocić i nakoniec, po niejakich bólach silnych, najczęściej leżąc źrebię wydaje.

Dawanie pomocy przy rodzeniu.

Ponieważ klacz zwykle bardzo łatwo rodzi, najlepiéj więc nieprzeszkadzać jéj wcale, owszém dzieło natury całkiém naturze zostawić, wystrzegając się, ile można, wszelkiéj pomocy.

Sznurek pępkowy czyli pępowina zwykle sam pęka, gdy się klacz po ożrebieniu z miejsca zerwie; jeżeli zaś trzeba go rozerwać, wówczas ująwszy go silnie jedną ręką tuż przy brzuchu źrebięcia, drugą zerwać go szybko na piędź czyli na ćwierć łokcia od niego. Więcéj nic niepotrzeba, a pozostający koniec późniéj sam odpada.

Zwykle trwają bóle aż do porodzenia źrebięcia pięć do dziesięciu minut, niekiedy półgodziny a nawet nieco dłużéj, pomoc zaś radzić można tylko w następujących przypadkach:

1) gdy klacz przez niedostatek paszy i lichą wygodę, lub przez chorobę osłabiona niema dostatecznych sił do porodzenia.

Poznać to łatwo można po ogólnym stanie klaczy, tudzież po słabych i zwolna po sobie następujących bólach, które, chociaż zresztą dobre jest położenie źrebięcia, nie są dość silne do wyparcia go z wnętrzności matki. Klacz także bardziéj się poci jak zwykle i zgoła okazuje się bardzo zmęczoną.

Ein Quart gutes mit Zimmt oder Ingber warm gemachtes Bier, in zwei Theile, noch besser ein Quart Wein, in drei Theile getheilt, und alle $\frac{1}{4}$ Stunde ein Theil eingegeben, wird hierbei gute Dienste thun;

2) wenn bei der Geburt ungewöhnliche Krämpfe eintreten.

Folgen die Wehen zu schnell auf einander, dauern sie länger als eine halbe Stunde, ohne daß die Geburt eintritt, zeigt die Stute große Unruhe, und bemerkt man den Muttermund krampfhaft verschlossen, so sind ungewöhnliche Krämpfe vorhanden.

Linderung verschafft hier in den meisten Fällen folgendes Hausmittel:

Man nehme zwei Hände voll Kamillenblumen und eine Hand voll Pfeffer- oder Krausemünze-Kraut, oder auch, in Ermangelung dessen, eine Hand voll gewöhnlichen Kümmelsaamen, überschütte solchen mit 2 Quart kochendem Wasser, lasse den gut verdeckten Topf $\frac{1}{4}$ Stunde lang über gelindem Feuer stehen, presse die Flüssigkeit durch ein Tuch und gebe dieselbe lauwarm alle halbe Stunden den dritten Theil davon ein;

3) wenn bedeutende Verstopfungen oder Blähungen vorhanden sind.

Ist der Bauch der Stute übermäßig aufgetrieben, der Athem beengt, kann sie nicht misten, wodurch die Wehen unterdrückt worden, so wird man in der Regel ebenfalls mit gutem Erfolge das eben angeführte Mittel, nachdem man darin noch ein Pfund Glaubersalz aufgelöst hat, anwenden können.

Bei sehr stark genährten Pferden dagegen ist es noch zweckmäßiger, wenn man in dem oben angegebenen Maaße einen Trank bereitet, und dazu zwei Hände voll Kamillenblumen, eine Hand voll Leinsaamen und ein

Kwarta dobrego z cynamonem lub imbierem zgrzanego piwa, na dwie części, a jeszcze lepiéj kwarta wina na trzy części podzielona, i co kwadrans jedna część dawana, dobry tu skutek sprawi;

2) gdy przy rodzeniu niezwyczajne kurcze przystąpią.

Jeżeli bóle zbyt nagle po sobie następują, jeżeli dłużéj nad pół godziny trwają, a źrebię nieprzychodzi, jeżeli klacz wielką pokazuje niespokojność, a otwor macicy kurczem (konwulsyjnie) ściśniony, wtenczas są nadzwyczajne kurcze.

Najczęściéj sprawia tu ulgę następujące domowe lekarstwo:

Bierze się dwie pełne garście rumianku i garść miętkwi pieprzowéj lub kędzierzawéj, w braku tego garść kminu pospolitego, polewa się dwiema kwartami wrzącéj wody, stawia sią dobrze przykryty garnek na kwadrans przy wolnym ogniu, wyciska się płyn przez szmatę czyli chustę i daje letnio trzecia część co pół godziny;

3) gdy są znaczne zatwardzenia lub wzdęcia.

Jeżeli klacz nadzwyczajnie jest wzdęta, jeżeli oddech ciężki, jeżeli gnoić nie może, przez co bóle zatamowane zostały, będzie można zazwyczaj także z dobrym skutkiem użyć powyższego lekarstwa, rozpuściwszy w niém wprzody funt soli glauberskiéj.

Natomiast co do klaczy zbyt dobrze żywionych (zbyt spaśnych) jest jeszcze lepiéj, robiąc podług wzwyż oznaczonéj miary napój i biorąc na to dwie garście rumianku, garść siemienia lnianego i funt

Pfund Glaubersalz benutzt; jedoch müssen dann die Kräuter nicht blos mit heißem Wasser übergossen, sondern eine Viertelstunde gekocht werden, damit das Schleimige des Leinsaamens, als der wirksamere Theil desselben, gehörig ausgezogen wird.

Helfen diese Mittel nicht, und verzögert sich die Geburt ungewöhnlich lange, was nur in höchst seltenen Fällen vorkommen wird, so spricht die Vermuthung für andere Krankheitsursachen oder für eine unrichtige Lage des Füllens, und es wird dann nöthig, die Hülfe eines Thierarztes schleunigst nachzusuchen.

Behandlung nach der Geburt.

Fast alle Stuten pflegen nach der Geburt des Füllens größere Freßlust zu zeigen, und auch mehr als gewöhnlich zu saufen. Man reiche daher das Futter und das Wasser, an welches die Stute bisher gewöhnt war, öfter und in kleinen Gaben, damit sie sich nicht übernehme, und gebe derselben, wenn sie nicht Milch genug haben sollte, zuweilen eine Zulage von einem aus Gersten- oder Haferschrot bereiteten Tranke.

Hat die Stute gleich nach der Geburt das Füllen beleckt, was man durch Aufstreuen von Salz noch befördern kann, und bemüht sich das Fohlen aufzustehen, um das Euter zu suchen, so brauchen nur sehr schwächliche Fohlen hierbei unterstützt zu werden.

Es kommt auch wohl, besonders bei jungen Stuten, vor, daß sie sich hierbei widersetzen, und das Fohlen nicht saugen lassen wollen. Geschieht dies aus Kitzel, so versuche man durch sanfte Behandlung und behutsames Streicheln mit der Hand am Euter die Stute zu beruhigen, und wende nur dann erst Zwangsmittel an, wenn der Zweck auf diese Art nicht erreicht wird.

Ist dagegen ein sehr geschwollener entzündlicher Zustand der Euter vorhanden, so thut man wohl, diese

soli glauberskiéj, jednakże trzeba wtenczas nietylko polać zioła gorącą wodą, ale też gotować je przez kwadrans, ażeby klejowatość siemienia lnianego, stanowiąca skuteczność jego, należycie się wygotowała.

Jeżeli lekarstwa te niepomogą i porodzenie nadzwyczaj idzie oporem, co tylko bardzo rzadko bywa, wówczas domyślać się trzeba innych przyczyn choroby lub złego położenia źrebięcia, i w takim przypadku trzeba śpiesznie szukać pomocy lekarza bydła czyli konowała.

Postępowanie po porodzeniu.

Wszystkie niemal klacze zwykły po porodzeniu źrebięcia większą chęć do jedzenia pokazywać i pić więcéj jak innemi czasy. Dawać tedy paszę i wodę, do któréj klacz dotąd była przyzwyczajona, częściéj i w małych ilościach, aby nieprzebrała miary, a jeżeliby nie miała dosyć mleka, przydawać jéj niekiedy sporządzonego napoju z szroty jęczmiennéj lub owsianéj.

Jeżeli źrebię co tylko splodzone klacz oblizała, co jeszcze przez posypanie go solą ułatwić można, i jeżeli źrebię podnosi się do cycka, wówczas tylko zbyt słabym źrebiętom należy w tém dopomagać.

Zdarza się także żwłaszcza u młodych klacz, iż chimeryczą i niedają ssać źrebięciu. Jeżeli to pochodzi z łechtliwości, należy łagodnością i ostrożném głaskaniem wymienia udobruchać klacz i wtenczas dopiero użyć przymusu, gdy tym sposobem nie można dopiąć celu.

Jeżeli zaś wymie jest bardzo nabrzękłe i zaognione, wtenczas dobrze jest to nabrzmienie, które

Spannung, welche Empfindlichkeit veranlaßt, zuvor durch warme Dämpfe und Bähungen von Heusaamen oder Kamillenblumen und zerquetschtem Leinsaamen zu zertheilen, auch wohl etwas Milch auszumelken und das Füllen dann saugen zu lassen.

Die Meinung übrigens, daß die erste Milch der Stute stets ausgemelkt werden müsse, ist ein leeres Vorurtheil, denn gerade die erste Milch ist dem Füllen sehr zuträglich, weil sie abführend wirkt, und dadurch aller Unrath, den das Füllen mit zur Welt bringt (das sogenannte Fohlenpech), aus dem Darmkanal bald ganz entfernt wird.

Jede ungesunde oder verdorbene Nahrung, welche der Stute gereicht wird, wirkt nachtheilig auf die Gesundheit des Füllens; die sorgsame Pflege der Stute nach den bereits gegebenen Regeln bleibt daher doppelt wichtig, denn es ereignet sich nur zu oft, daß die Krankheiten der Sogfüllen vom Genuß ungesunder Milch herrühren. Daher ist in solchen Fällen allgemein anzurathen, zunächst die Nahrung der Mutter zu verändern. Bestand dieselbe bis dahin aus Hartfutter, so reiche man der Stute grüne und mehr erweichende Nahrung, oder lasse sie auf die Weide; erhielt sie die letztere, so verfahre man nach und nach umgekehrt. Milcharmen Stuten ist eine Zulage von Gerstenschroot oder von gelben Rüben (Möhren oder Mohrrüben) sehr zuträglich.

Verstopfung oder Durchfall sind die gewöhnlichsten Uebel, von welchen die Saugfüllen bald nach der Geburt betroffen werden, sie gehen indeß meistens von selbst vorüber.

Bei hartnäckigen Verstopfungen sind Klystiere von Oel und lauwarmem Wasser anzuwenden, oder in dringenden Fällen dem jungen Thiere, nach Verhältniß des Alters, 3 — 4 Loth Glaubersalz, in $\frac{1}{4}$ Quart Kamillenthee aufgelöst, einzugeben, was denn alle 2 Stunden zu wiederholen seyn wird, bis Oeffnung erfolgt.

sprawia dotkliwość, pierwéj ciepłą parą i obkładaniem ciepłém z prusza od siana lub rumianku i utartego siemienia lnianego rozpędzić; dobrze jest także wymię nieco zdoić, a potém źrebię do ssania przypuścić.

Mniemanie zresztą, iż siara klaczy powinna być zdojoną, ślepym jest przesądem, kiedy właśnie siara bardzo jest źrebięciu pożyteczna, albowiem rozwalnia żołądek, a przezto wszelka nieczystość, z którą źrebię na świat przychodzi, (tak nazwana smoła źrebięca czyli pierwszy gnój) z kanału kiszkowego wnet zupełnie oddaloną zostaje.

Każda niezdrowa lub zepsuta pasza, dawana klaczy, działa szkodliwie na zdrowie źrebięcia; troskliwe tedy pielęgnowanie klaczy podług udzielonych już przepisów jest podwójnie ważném; zdarza się bowiem zbyt często, iż choroby źrebiąt z wyssanego niezdrowego mleka pochodzą. Niech więc w takich przypadkach za powszechną służy regułę, aby przedewszystkiém zmienić paszę matki. Jeżeli ta dotąd składała się z suchego czyli twardego obroku, dawać jéj zielony i bardziéj rozwalniający pokarm lub puszczać ją na trawę; jeżeli zaś miała zieloną paszę, zamienić ją zwolna na suchą. Dla klacz nieobfitych w mleko z wielkim jest pożytkiem, przydawać szroty jęczmiennéj lub siekanéj marchwi.

Zatwardzenie albo laxowanie są to najpospolitsze dolegliwości, które źrebięta zaraz po urodzeniu napadają, jednakże same przez się ustępują.

W razie uporczywych zatwardzeń trzeba dawać źrebiętom enemy z oleju i letniéj wody, lub w gwałtownych przypadkach, w miarę wieku, 3 do 4 łótów soli glauberskiéj w kwarcie herbaty z rumianku rozpuszczonéj, powtarzając to następnie co dwie godziny aż póki otwarcie żołądka nienastąpi.

Einige Tage muß man der Stute nach erfolgter Geburt Ruhe gönnen und von aller Arbeit verschonen, dagegen ist es gut, wenn sie bei günstiger Witterung täglich mit dem Füllen einige Zeit ins Freie gelassen werden kann. Gesunde Arbeitsstuten können auch nach 8—14 Tagen wieder zu langsamer Arbeit benutzt werden, doch versteht sich von selbst, daß sie nicht angestrengt, oder zu lange vom Füllen getrennt bleiben dürfen, dessen Ernährung in der ersten Zeit lediglich auf die Muttermilch angewiesen ist.

Bei langsamer Arbeit kann man auch das Füllen, wenn es nach 3—4 Wochen die nöthige Stärke erlangt hat, die Mutter begleiten lassen, doch bleibt es rathsam, hierbei Vorsicht anzuwenden, damit dasselbe nicht beschädigt oder übermüdet werde. Leider sieht man indeß noch sehr häufig, daß die Mutterstuten in dieser Zeit zu anhaltenden oder schnellen Reisen benutzt, und die noch zu jungen Füllen, selbst ohne Rücksicht auf die Entfernung und Beschaffenheit der Wege, mitgenommen werden. Geschieht dies zwar oft aus Unwissenheit oder Rohheit, so herrscht doch auch hin und wieder der Glaube, daß eine solche Behandlung zur Abhärtung des Füllens beitrage. Die Erfahrung lehrt indeß das Gegentheil, denn jede Ueberbürdung oder Erhitzung der Mutterstute muß nachtheilig auf die Beschaffenheit der Milch und dadurch auch auf das Füllen wirken, so daß ein solches Verfahren nur als eine Mißhandlung bezeichnet werden kann.

Muß aber die Stute eine angemessene Arbeit verrichten, und deshalb vom Füllen getrennt werden, so hat man wohl darauf zu sehen, daß es am Tage wenigstens 5—6mal zum Saugen gelassen, und während der Abwesenheit der Mutter in einem geräumigen Stalle, wo es sich so viel als möglich frei bewegen kann, gehalten werden.

Sollte indeß die Mutter durch irgend einen Zufall von der Arbeit erhitzt nach Hause kommen, so darf man

Przez kilka dni po oźrebieniu trzeba dać klaczy spocząć i ochronić ją od wszelkiéj roboty, owszém dobrze jest, gdy za pięknéj pogody codziennie z źrebięciem niejaki czas na wolném powietrzu przepędzić może. Zdrowe klacze robocze mogą po tygodniu lub dwóch tygodniach znowu do powolnéj pracy być używane, rozumie się jednak samo z siebie, iż ich nietrzeba natężać, ani zostawiać za długo bez źrebięcia, którego w pierwszym czasie mleko matki jedynym jest pokarmem.

Przy powolnéj robocie może źrebię, nabrawszy po trzech lub czterech tygodniach potrzebnéj siły, chodzić przy matce; należy jednak być bacznym, aby nieponioslo szwanku, lub się za nadto niezmęczyło. Z żalem przecież przychodzi jeszcze spostrzegać, iż gospodarze zbyt często używają klaczy w tym czasie do ustawicznéj lub prędkiéj jazdy i biorą z sobą jeszcze za młode źrebięta, bez względu nawet na odległość i stan drogi. Dzieje się to prawda często z niewiadomości lub z nieczułości, ale też w wielu miejscach mniemają ludzie, iż się przezto źrebię hartuje. Wszakże doświadczenie przeciwnie uczy, albowiem wszelkie przeciążenie lub zgrzanie klaczy szkodliwy wywiera wpływ na mleko, a tem samem i na źrebię, tak iż podobny postępek tylko za złe obchodzenie się uważać można.

Jeżeli zaś potrzeba przymusza użyć klaczy do przydłuższéj a nie za ciężkiéj roboty i odłączyć ją z téj przyczyny od źrebięcia, należy je wtedy przez dzień najmniéj 5 do 6 razy przypuszczać do ssania, a przez czas nieznajdowania się jego przy klaczy trzymać je w przestwornéj stajni, w któréjby jak najwięcéj ruchu mieć mogło.

Gdyby jednakże klacz przez jakikolwiek przypadek zgrzaną od roboty powróciła, nietrzeba źrebię-

das Füllen nicht früher zum Saugen lassen, bis sie gehörig abgekühlt ist.

Dauer der Saugezeit.

Es ist nöthig, die Saugezeit des Füllens wenigstens 4—5 Monate dauern zu lassen, ja für das Gedeihen des Füllens sogar zweckmäßig, diese Zeit wo möglich noch länger auszudehnen, denn das Füllen ist naturgemäß so lange auf die Muttermilch angewiesen, bis es seine Nahrung selbst aufzusuchen vermag, was im freien Zustande in der Regel erst nach einem halben Jahre geschehen kann, weil erst dann seine zwölf Schneidezähne gehörig ausgebildet sind.

Bei Arbeitsstuten ist jedoch in der Regel eine so lange Saugezeit nicht wohl anwendbar, und es muß überhaupt hierbei auch auf die Stute Rücksicht genommen werden, damit sie besonders in wieder tragendem Zustande dadurch nicht zu sehr geschwächt werde. Auch läßt sich bei der Hauszucht, wo man den jungen Thieren das Futter geschnitten vorlegen kann, jene Zeit, ohne großen Nachtheil für das Füllen, abkürzen, daher kann den Pferdezüchtern hierbei nicht genug anempfohlen werden, dem Füllen, sobald es anfängt Futter zu fressen, neben der Muttermilch vorerst täglich eine Zulage von reinem Hafer zu reichen. Auf solche Weise gewöhnt sich dasselbe nicht nur frühzeitig an hartes Futter, sondern es wird auch sein Wachsthum wesentlich dadurch befördert, weil, wie bekannt, alle jungen Thiere in den ersten Lebensperioden sich verhältnißmäßig am meisten entwickeln, und deshalb gerade in dieser Zeit am meisten durch Futter und Pflege kräftig unterstützt werden müssen, wenn sie gedeihen sollen. Jede Unterstützung am gesunden und kräftigen Futter, welche daher dem Füllen im ersten Lebensjahre gereicht wird, wird sich auf seine ganze Lebenszeit wohlthätig äußern, und die von Seiten des Pferdezüchters hierauf verwendeten Kosten werden gewiß ihm reichliche Zinsen tragen.

cia prędzéj puszczać do ssania, dopóki klacz należycie nieostygnie.

Przeciąg czasu do ssania.

Trzeba, aby źrebię ssało najmniéj 4 do 5 miesięcy, a nawet, żeby się dobrze chowało, należy czas ten przedłużyć, albowiem źrebię wedle prawideł natury tak długo ssać powinno, dopóki samo żywić się niemoże, co w wolnym stanie zwykle dopiero po pół roku nastąpić może, gdyż dopiero wtenczas jego przednie zęby czyli cieśle, których jest dwanaście, są należycie usposobione.

Wszakże dla klacz roboczych tak długi czas ssania nie jest dogodnym i w ogólności trzeba tu także mieć wzgląd na klacz, ażeby zwłaszcza w źrebnym znowu stanie niebyła przezto zbyt osłabioną. Nadto w domowym chowie, gdzie młodym zwierzętom dawaną być może pasza rznięta, czas ten daje się skrócić bez wielkiéj dla źrebięcia szkody; dla tego niemożna chodownikom koni dość usilnie radzić, aby źrebięciu, skoro zacznie jeść obrok, przy ssaniu dodawali zrazu codziennie potrochu gołego owsa. Takim sposobem źrebię nie tylko zawczasu przywyknie do twardéj paszy, ale się też przez to wielce dogodzi jego rośnieniu, ile, jak wiadomo, wszystkie młode zwierzęta w pierwszym czasie życia najbardziéj się rozwijają, i dla tego właśnie w tym czasie nietrzeba im żałować paszy i wygody, jeżeli z nich ma być pociecha. Nieszczędzona źrebięciu w pierwszym roku zdrowa i posilna pasza, mieć będzie dobroczynny wpływ na całe jego życie i bez wątpienia gospodarzowi sowicie koszt wynagrodzi.

Ueber die Behandlung der Füllen nach dem Entwöhnen bis zum dritten Jahre.

Im ersten Jahre.

Die in den Monaten Februar, März oder April zur Welt gekommenen Fohlen können in der Regel in den Monaten Juli, August und September, aber auch noch früher entwöhnt werden, wenn sie bei der Muttermilch gediehen und durch Zulage an Hafer schon kräftiger entwickelt sind.

Sie müssen dann Anfangs von den Müttern so getrennt gehalten werden, daß sie dieselben nicht mehr sehen, und man thut deshalb wohl, die Füllen in einem abgesonderten geräumigen Stalle unangebunden umherlaufen zu lassen. Süßes Gras, möglichst fein geschnittene Hexel (Siede) von Gersten-, Hafer- oder Roggenstroh, gutes altes Heu und eine angemessene Gabe Hafer, dabei reines und bei kalten Tagen etwas verschlagenes Wasser, sind im Allgemeinen als die gesundesten Nahrungsmittel zu empfehlen. Doch ist es, wie bereits erwähnt, rathsam, den Hafer Anfangs unvermischt zu reichen und die jungen Thiere nur nach und nach an die Mischung mit Hexel zu gewöhnen, sobald die Freßlust zunimmt. Durch den Hexel wird das bessere Zerkauen des Hafers gefördert und das zu gierige Herunterschlingen desselben verhindert, derselbe dient aber alsdann auch, besonders wenn gesunde aber verschiedene Stroharten, im Hexel vermischt, gereicht werden, als ein zuträgliches Nahrungsmittel.

Kann man den Füllen bei der Entwöhnung neben dem Hafer noch eine kleine Gabe von gelben Rüben reichen, so wird der Uebergang von der Muttermilch zur Selbsternährung noch leichter gefördert. Sie geben einen milden und nicht zu sehr erhitzenden Nahrungssaft und das Rauchfutter schlägt dabei besser an; auch sind die Möhren zugleich den Würmern zuwider, und außer-

Obchodzenie się z źrebiętami po odsadzeniu aż do trzeciego roku.

W pierwszym roku.

Źrebięta urodzone w Lutym, Marcu lub w Kwietniu, mogą być zazwyczaj w Lipcu, Sierpniu i Wrześniu, a nawet i rychléj odsadzone, jeżeli przy ssaniu dobrze się udają i przez dodawany im owies znacznie sił nabrały.

Trzeba je w początku tak odłączyć, iżby matek wcale niewidziały, i dobrze się uczyni, gdy umieszczone zostaną w osobnéj przestwornéj stajni, gdzieby bez uwiązania bujać mogły. Słodka trawa jak najdrobniéj porznięta, sieczka z słomy jęczmiennéj, owsianéj lub rzanéj, dobre stare siano i stósowny dodatek owsa, przytém czysta, a kiedy zimno trochę letnia woda, są w ogólności najzdrowszą pastwą. Dobrze jest jednak, jak się już nadmieniło, dawać zrazu gołego owsa, i źrebięta zwolna tylko do przymieszania do niego sieczki, za powiększeniem się chęci do jedzenia, przyzwyczajać. Sieczka ułatwia lepsze żucie owsa i wstrzymuje zbyt łakome jego połykanie, a ten też wtenczas, zwłaszcza kiedy się dają zdrowe ale różne gatunki słomy z sieczką mięszane, za korzystny pokarm służy.

Jeżeli przy odsadzaniu źrebiąt można im krom owsa, dawać jeszcze potrochu marchwi, ułatwi się przezto tém bardziéj przejście od pokarmu mlecznego do własnego żywienia się. Marchew jest lekką i nie zbyt rozpalającą pastwą, a twarda pasza lepiéj przytém skutkuje, nadto marchew jest dobrą prze-

dem als ein wirksames Schutzmittel gegen bösartige Drusenkrankheiten zu betrachten; doch dürfen sie nie zu anhaltend gereicht, sondern es muß die kräftigere Körnerfutterung, als das wichtigere, stets im Auge behalten werden.

Die so nach und nach entwöhnten Füllen im ersten Sommer noch einmal auf die Weide zu lassen oder lediglich auf grünes Futter zu setzen, ist nicht rathsam, doch bleibt es nöthig, daß die jungen Thiere täglich dabei einige Stunden im Freien zubringen, und es ist zu diesem Behuf am zweckmäßigsten, in der Nähe des Stalles einen angemessenen Platz wo möglich so einzurichten, daß die Füllen bei offener Stallthüre die Freiheit behalten, sich zu bewegen oder im Stalle Schutz zu suchen. Alles kommt darauf an, die Füllen in diesem Alter vorzugsweise gut zu pflegen, sie nicht der zu großen Nässe und Kälte auszusetzen, und überhaupt vor Krankheit zu bewahren, damit sie nicht nur völlig gesund, sondern auch in einen kräftigen Futterzustand in dem ersten Winter gebracht werden.

Ein so gepflegtes Füllen wird sich denn auch während des Winters leichter im guten Stande erhalten lassen, während es ganz entschieden ist, daß Futtermangel in der Jugend dasselbe für die ganze Lebenszeit zurückbringt.

Ferner lehrt die Erfahrung, daß nichts zum Gedeihen der Thiere mehr beiträgt, als eine gewisse Regelmäßigkeit und Ordnung bei der Futterung, weshalb denn auch den jungen Füllen die Nahrungsmittel in kleinen Gaben, des Tages öfter und stets in gewissen Zeitperioden, gereicht werden müssen, denn alles Jungvieh verdaut schneller und der Magen will immer beschäftigt, aber nicht überladen seyn.

Wenn gleich Viele der Ansicht sind, daß nasses Futter dem trockenen vorzuziehen sei, so beruht dies auf Irrthum. Trockenes Futter wird länger zerkaut,

ciw robakom i prócz tego dzielnym środkiem przeciw złym zołzom; nietrzeba jéj jednakże nigdy ciągle dawać, ale owszem należy zawsze trzymać się silniejszéj paszy ze ziarna jako ważniejszéj.

W ten sposób powoli odzwyczajane od ssania źrebięta pierwszego lata na trawę puszczać lub je samą zieloną paszą żywić, nie jest z pożytkiem, potrzeba jednak, ażeby codziennie parę godzin na wolném powietrzu chodziły, do czego najlepiéj jest, gdy to być może, ogrodzić blisko stajni jakie przestworne miejsce, na któreby ze stajni wychodzić, lub do niéj dla schronienia się wchodzić mogły. Słowem, cała rzecz na tém polega, aby źrebięta w tym wieku jak najlepiéj pielęgnować, na słoty i na wielkie zimna ich niewypuszczać i od chorób je zabezpieczać, by nietylko zupełnie zdrowe, ale i w dobréj tuszy na stajni zimą stanęły.

Źrebię taką mające wygodę łatwiéj podczas zimy w dobrym utrzymać będzie można stanie, inaczéj zawsze niewygoda a szczególniéj brak paszy w młodości, zmitręża je na całe życie.

Uczy nadto doświadczenie, iż nic bardziéj nieprzykłada się do dobrego stanu bydląt, jak pewna regularność i porządek w dawaniu paszy, dla tego też trzeba młodym źrebiętom dawać za dnia żywność w małych ilościach a często i zawsze o pewnym czasie, ile że każde młode bydlę trawi prędzéj i żołądek chce zawsze, lecz bez przeładowania być zatrudnionym.

Wielu gospodarzy mniema, iż mokra pasza lepsza jest od suchéj, ale się mylą. Sucha pasza dłużéj się przeżuwa, a mieszając się sporzéj ze śliną,

und fördert, da es gedeihlicher mit Speichel vermischt wird, die Verdauung und dadurch die Absonderung eines kräftigeren Nahrungssaftes. Füllen mit trockenem Futter ernährt, erhalten ein festeres und derberes Fleisch, sind weniger zum Schwitzen geneigt und halten späterhin besser aus, während durch nasse Fütterung dicke Bäuche und schlaffe Eingeweide erzeugt zu werden pflegen.

Bei der Aufzucht junger Füllen ist aber auch die größtmöglichste Reinlichkeit als ein Haupterforderniß ihres Gedeihens zu empfehlen. Eine gute warme Streue, so oft als nöthig frisch und trocken gelegt, darf den jungen Thieren nicht vorenthalten werden, und wenn es auch nicht anwendbar ist, sie regelmäßig zu putzen, so bleibt es immer nützlich, sie von Zeit zu Zeit mit Strohwischen abreiben zu lassen, wobei man zugleich den Vortheil gewinnt, daß sie sich früh und leichter an die Handhabungen ihrer Wärter gewöhnen.

Wo mehrere Füllen in einem Stalle gehalten werden, hat man darauf zu achten, daß die schwächern von den stärkern nicht vom Futter abgedrängt werden, und wo dies der Fall seyn sollte, eine Absonderung zu bewirken.

Das Futter muß den jungen Thieren übrigens in so niedrigen Krippen gegeben werden, daß sie es bequem erreichen können, ohne sich die Unterkiefern zu scheuern, was, wenn die Krippen zu hoch sind, leicht erfolgt und dann oft langwierige Beschädigungen veranlaßt.

Endlich müssen besonders die Hüfe der jungen Füllen zuweilen untersucht, und wenn es nöthig ist, gerade geschnitten werden. Oft werden sie zu lang, wachsen dann schief, zu platt oder zu steil, und veranlassen bei den jungen noch zarten Thieren, daß dann auch die Gelenkknochen eine schiefe Stellung einnehmen und das später ausgewachsene Pferd dadurch bedeutend an Werth verliert.

Man verfahre jedoch hierbei mit möglichster Vorsicht und ziehe in bedenklichen Fällen einen Thierarzt zu Rathe,

ułatwia trawienie, a tem samem tworzenie się posilniejszego soku pokarmowego. Źrebięta suchą żywione paszą, nabierają mocniejszego i zbitszego czyli jędrniejszego ścierwu, mają mniéj do pocenia się skłonności i są na przyszłość wytrzymalsze, mokra zaś pasza nadaje im wielkie brzuchy i wątłe jelita.

Nadto przy wychowie młodych źrebiąt jest także największa czystość głównym dobrego ich powodzenia warunkiem. Nienależy skąpić młodym źrebiętom świeżéj, dobréj, ciepłéj podściołki tak często ile razy jéj tylko potrzeba będzie, a chociaż trudno, aby je regularnie chędożyć czyli brać pod szczotkę, to jednak pożytecznie jest, kazać je raz po raz wycierać wiechciami ze słomy, co zarazém i tę przynosi korzyść, iż się wcześnie i łatwiéj do powodowania sobą przez stajennych przyzwyczajają.

Gdzie w jednéj stajni więcéj jest źrebiąt, trzeba dać baczność, aby słabsze mocniejszych nieodjadały, a skoro się to spostrzeże, rozłączyć je należy.

Trzeba zresztą dawać źrebiętom w tak niskich korytach obrok, iżby go z łatwością bez ocierania sobie spodniéj szczęki, dosięgać mogły. Otarcie bowiem szczęk przy wysokich korytach częstokroć długo trwających uszkodzeń bywa przyczyną.

Nakoniec należy szczególniéj kopyta młodych źrebiąt czasem obejrzeć, i, gdy potrzeba, równo podebrać. Często są za długie, przez co krzywo, za plasko, lub za spadzisto rosnąc, nogi jeszcze bardzo młodych źrebiąt w stawach wykrzywiają, a późniéj w kupnie szacunek konia zmniejszają.

Trzeba w tem jednak największą zachować ostrożność, a w wątpliwych przypadkach radzić się leka-

denn ein guter gesunder Huf bleibt das nothwendigste Erforderniß für jedes Gebrauchspferd.

Im zweiten und dritten Jahre.

Füllen, welche auf die bezeichnete Weise den Winter durchlebt haben, werden bis zur Zeit ihrer Jährigkeit bereits tüchtig herangewachsen seyn. In solchen Wirthschaften, wo sich eine gute Gelegenheit zum Weidegang darbietet, d. h. wo sich hochgelegene, reichlich mit süßem Grase und gutem Trinkwasser versehene Weiden befinden, ist es alsdann für die Füllen ganz gedeihlich, wenn sie auf die Weide kommen. Hierbei ist jedoch Vorsicht anzuwenden, indem jeder plötzliche Wechsel in der Nahrung oder in dem Verhalten der Thiere überhaupt jedesmal schädlich einwirkt.

Man wird deshalb wohl thun, die Füllen Anfangs nur in den Mittagsstunden auszutreiben, ihnen aber Morgens und Abends das gewohnte Futter im Stalle zu reichen, welches ihnen demnächst nach und nach entzogen werden kann, je kräftiger die Weide zuwächst.

Der Weidegang erfolgt am zweckmäßigsten in abgezäunten Koppeln, weil die Füllen dort besser übersehen werden, auch mehr darauf angewiesen sind, Alles zu verzehren und weniger zertreten, oder sonst Schaden thun können. Ueberdies wird auf diese Weise das so schädliche Fesseln der jungen Thiere durch Spannstricke an den Füßen ganz überflüssig und denselben eine Qual erspart, welche zugleich oft Veranlassung zu mehreren Knochenfehlern giebt, die späterhin hervortreten und zum Gebrauch untüchtig machen.

Da bei gut ernährten Füllen häufig schon im zweiten Sommer der Geschlechtstrieb erwacht, so ist es nöthig, die Weideplätze so zu wählen, daß die Hengste von den Stutfüllen abgesondert sind. Es bleibt jedoch in der Regel allen kleineren Wirthen anzurathen, sich mit der

rza zwierząt lub konowala, ile że dobre i zdrowe kopyto główną jest konia roboczego potrzebą.

W drugim i trzecim roku.

Przezimowane tym sposobem roczniaczki należy cie już podrosną. W gospodarstwach, gdzie jest dogodna sposobność wyganiania na pastwisko, to jest gdzie się znajdują wysoko położone, obficie słodką trawę i dobrą do picia wodę mające pastwiska, korzystnie jest wtenczas ze wszech miar dla źrebiąt, wyganiać je na też pastwiska; co jednak ostrożnie czynić wypada, gdyż wszelka nagła zmiana w pokarmie lub w postępowaniu ze zwierzętami, w ogólności zawsze szkodliwy na nie wpływ wywiera.

Dobrze więc będzie, wyganiać zrazu źrebięta tylko w godzinach południowych, a dawać im rano i na wieczor w stajni zwyczajny obrok, który im następnie po trochu ujmować można w miarę obfitszego rośnienia trawy. Pastewniki ogrodzone są najdogodniejsze, gdyż tam można mieć źrebięta lepiej na oku; muszą one chcąc niechcąc wszystkę trawęwyjeść, a mniej jej mogą zdeptać lub inną szkodę zrządzić. Nadto tak szkodliwe pętanie źrebiąt staje się przezto zupełnie niepotrzebnem i źrebięta uwalniają się od męczarni, która zarazem często bywa przyczyną różnych wad w kościach, później wykrywających się i konia do użycia niezdatnym czyniących.

W dobrze żywionych źrebiętach częstokroć już drugiego lata odzywa się skłonność do parzenia się; trzeba więc tak obierać pastwiska, ażeby ogierki od klaczek odłączone były. Niech jednak mali gospodarze wezmą sobie za regułę, nietrudnić się wcale

kostspieligeren und mehr Aufsicht erfordernden Aufzucht von Hengsten lieber gar nicht zu befassen, weshalb sie wohl thun, ihre Hengstfüllen schon, wenn dieselben kaum das erste Jahr erreicht haben, kastriren zu lassen, wo sie alsdann auch mit den Stutfüllen gemeinschaftlich weiden können.

Moorgrundige, sumpfige und sauere Weiden sind unter allen Umständen den alten wie den jungen Pferden schädlich; und wo sich nur diese befinden, oder gar keine Gelegenheit zur Weide vorhanden ist, muß die Stallfütterung eintreten, welche indeß bei der Pferdezucht nur Gewinn versprechend ist, wenn sie zweckmäßig eingerichtet und durchgeführt wird.

Den Pferdezüchtern wird in diesem Falle anzurathen seyn, sich mit ihrer Ackerbestellung schon im Voraus so einzurichten, daß es ihnen für ihre Füllen während des Sommers nicht an hinlänglichem Gemüsefutter mangele. Um auch jetzt den Uebergang zu einer anderen Ernährungsweise vorzubereiten und zu erleichtern, möge man Anfangs den Füllen, mit Beibehaltung eines Theils ihres bisherigen Hartfutters, frisches Gras reichen, und späterhin zu dem Futtern mit Wicken, Klee, Luzerne oder auch Mengefutter nach und nach in so genügendem Maaße übergehen, daß das Hartfutter ihnen gänzlich entzogen werden kann.

Diese Fütterungsart ist nicht nur überall, selbst in kleinen Wirthschaften und bei geringerer Bodenqualität, ausführbar, sondern sie ist auch wohlfeil und stört, bei einer richtigen Eintheilung der Felder, auch die sonstige Fruchtfolge nicht.

Sind auch viele Landwirthe der Meinung, daß namentlich grüner Klee den Pferden nachtheilig sei, Verschlag, Kolik oder Augenfehler veranlasse, oder, in der Jugend gefüttert, eine zu fleischige Haut und schlaffe Muskeln erzeuge, so haben sie nur Recht, wenn dabei

więcéj kosztu i dozoru wymagającym przychowem ogierów; dla tego dobrze uczynią, gdy każą rznąć swe ogierki na końcu lub zaraz po skończonym roku, a wtenczas mogą się też pospołu paść z źrebicami.

Murszate, błotniste i kwaśne pastwiska są zawsze tak starym jak młodym koniom szkodliwe; gdzie innych lub wcale żadnego niemasz, trzeba zaprowadzić paszenie na stajni, które bez wątpienia przy wychowie koni tylko zysk obiecuje, skoro jest przyzwoicie urządzone i wykonywane.

W tym razie niech chodownicy koni już zawczasu tak się urządzą z uprawą roli, iżby podczas lata mieli dostatek zielonéj paszy dla źrebiąt. By zaś zaraz przygotować i ułatwić przejście do innego sposobu karmienia, niech zrazu dają źrebiętom świeżą trawę zostawiając im jednę część dotychczasowéj ich twardéj (suchéj) paszy, późniéj dopiero mogą przystąpić do paszenia wyką, koniczyną, lucerną lub też mieszanką, w małéj jednak na początku ilości, potém coraz więcéj, aż nareszcie paszę suchą zupełnie zaniechają.

Ten sposób paszenia może być nietylko wszędzie, nietylko w małych gospodarstwach i przy lichym gruncie zaprowadzony, ale też jest tani i przy stósownym podziale pól innemu płodozmianowi nie jest na przeszkodzie.

Chociaż wielu gospodarzy mniema, iż szczególniéj zielona koniczyna koniom szkodzi, sprawiając schwacenie, kolkę, wady ócz, albo dawana im z młodu czyni kości tłustawe (czyli niezbite) i wątłe muszkuły, to słuszność ich mniemaniu wtedy tylko przyznać można, gdy w tym względzie nieostrożnie

unvorsichtig zu Werke gegangen wird. Futtert man den Klee dagegen stets frisch gemäht und immer nur in kleinen Quantitäten und wird den jungen Thieren dabei fortdauernde Bewegung im Freien gestattet, so zeigt die Erfahrung, daß er ihnen sehr zuträglich ist.

Der Genuß der genannten Futterkräuter ist den Füllen in diesem Alter übrigens um so zusagender, je öfter man damit abwechseln kann; nöthig bleibt es aber dabei immer, daß sie den Tag über so viel als möglich in freier Luft zubringen, weshalb sie entweder nach dem jedesmaligen Futtern herausgelassen oder noch besser in einer Koppel, wo es nicht an frischem Trinkwasser fehlt, auf die bezeichnete Art gefuttert werden. Da wo die Felder der bäuerlichen Wirthschaften nicht mehr im Gemenge liegen, wird sich hierzu überall wohl Gelegenheit finden.

Der fleißige und umsichtige Landwirth wird sich ferner so einzurichten haben, daß er diese Futterungsmethode den Sommer über bis zur Ernte fortsetzen kann, dann aber, d. h. im Spätherbst, wo das Gras an Kraft verliert, und das künstlich angesäte Grünfutter nicht mehr ausreicht, muß der Unterhalt der Füllen wiederum aus den Wintervorräthen bestritten werden. Man zögere hierbei nicht zu sehr und sehe vorzüglich darauf, daß die Füllen besonders, sobald kaltes und rauhes Wetter eintritt, nicht Mangel leiden, denn in je besserem Futter-Zustande der Uebergang zum Winterfutter erfolgt, desto mehr werden Krankheiten vermieden, und desto gewisser läßt sich das gute Gedeihen der jungen Thiere überhaupt erwarten. Sobald daher das Grünfutter knapp wird, gebe man den Füllen wieder Morgens und Abends eine kleine Gabe Hafer und gutes Heu und gewöhne dieselben auf solche Art wieder an trockneres und härteres Futter. Da die Füllen nun schon 1½ Jahr alt und ansehnlich größer geworden sind, so bedürfen sie auch während des zweiten Winters eine größere Quantität Futter, nicht nur

sobie postępują. Skoro zaś koniczyna zawsze dawaną będzie świeżo skoszona i w małych tylko ilościach, a źrebięta przytém ciągle będą w ruchu na wolném powietrzu, wówczas, jak doświadczenie uczy, bardzo im służy.

Zresztą wzmiankowane rośliny paszyste są dla źrebiąt tego wieku tém korzystniejsze, im częściéj na przemian są dawane; trzeba jednakże zawsze przytém o to się starać, aby za dnia, ile można najdłużéj, po wolném powietrzu chodziły, dla czego wypada je albo po każdém napaszeniu na dwór wypuszczać, lub co jeszcze lepsza, paść je podług opisanego sposobu w pastewniku, w którym na świeżéj wodzie do picia niezbywa. Tam gdzie pola w chłopskich gospodarstwach nie są jak dawniéj porozrzucane, o sposobność do tego nietrudno zapewne będzie.

Pilnemu i bacznemu gospodarzowi trzeba się będzie tak urządzić, ażeby tym sposobem mógł paść swe źrebięta przez całe lato aż do żniw; potém zaś, to jest w późnéj jesieni, kiedy trawa mniéj jest posilną, a zbywa już na paszy zielonéj w jarzynie lub ugorze zasianéj, należy źrebięta znowu suchą paszą żywić. Niech się z tem gospodarz za długo nieociąga i szczególniéj bacznym będzie na to, ażeby źrebięta, zwłaszcza za nastaniem zimnéj i przykréj pory, głodu niemiały, albowiem im w lepszéj tuszy z paszy zielonéj przejdą na zimową, tém bardziéj ochronione będą od chorób i z tém większą pewnością dobre udanie się źrebiąt spodziewaném być może. Skoro zatém zacznie zbywać na zielonéj paszy, dawać źrebiętom znowu zrana i na wieczor potrochu owsa i dobrego siana i przyzwyczajać je nanowo do suchszéj i twardszéj paszy. Ponieważ źrebięta mają już teraz $1\frac{1}{2}$ roku i znacznie podrosły,

damit sie im guten Stande bleiben, sondern auch immer kräftiger heranwachsen.

Es giebt Landwirthe, welche die Ansicht haben, daß man die Fohlen in diesem Alter nur sehr mäßig und überhaupt nicht mit Körnern futtern dürfe; sie glauben dadurch zu erzielen, daß die Muskeln und Knochen, wenn sie bei dürftiger Nahrung nicht zu sehr mit Fleischtheilen beladen würden, sich kräftiger entwickeln und das Fohlen dadurch auch sonst vor fehlerhaften Anlagen mehr bewahrt werde. Dies ist ein großer Irrthum, denn wenn es bei einigem Nachdenken einleuchten muß, daß bei allen jungen Thieren alle inneren und äußeren Theile des Körpers sich gleichmäßig ausbilden, daß dazu nothwendig eine gewisse Masse von Futter gehört, und daß dies letztere hinlänglich und von gesunder und nahrhafter Beschaffenheit seyn muß, wenn die Entwickelung naturgemäß vorschreiten und der Wachsthum kräftig befördert werden soll; so werden diese Bedingungen bei den jungen Pferden um so nothwendiger erfüllt werden müssen, als diese Thiere nur in der Absicht auferzogen werden, um künftig ihre Kräfte benutzen und so vielseitig als möglich in Anspruch nehmen zu können.

Wer also bei der obigen falschen Ansicht beharrt, und deshalb oder aus sonst übel angebrachter Sparsamkeit seine Fohlen Mangel leiden läßt, wird nie ein tüchtiges Pferd erziehen und die darauf verwendeten Kosten nutzlos geopfert haben.

Es unterliegt dagegen keinem Zweifel, daß auch alles Gute übertrieben werden kann, und daß man sich hier, wie in allen Dingen, hübsch in der Mittelstraße halten muß, wenn man Tüchtiges erzielen will. Allerdings kann auch zu starkes Futtern nachtheilig auf die Gesundheit der jungen Pferde einwirken, und eben so können die Kosten der Ernährung den Werth des zu erziehenden Thieres übersteigen, wenn man den örtlichen Werth der

potrzebują przeto podczas drugiéj zimy więcéj paszy, nietylko ażeby w dobréj tuszy pozostały, ale też by sporzéj rosły.

Utrzymują niektórzy gospodarze, iż źrebięta w tym wieku należy paść tylko bardzo miernie a nigdy ziarnem; mniemają oni, iż przezto muszkuły i kóście niemogąc przy chudéj paszy nabierać za nadto mięsitych członków, silniéj się rozwijają, a źrebięta od usposobień do wad tem więcéj się zabezpieczają. Wielki to jest błąd, albowiem jeżeli jakiekolwiek nad tém zastanowienie się przekonać musi, iż u wszystkich młodych zwierząt wszystkie wewnętrzne i zewnętrzne części ciała zarówno rozwijają się, że to pociąga za sobą koniecznie pewną massę paszy, i że ta powinna być dostateczną oraz zdrowego i posilnego gatunku, skoro rozwijanie się, jak tego natura wymaga, ma postępować i wzrost silnie być ułatwianym, rozumie się samo z siebie, iż warunków wzmiankowanych, co do młodych koni, tém nieodzowniéj dopełniać wypada, iż zwierzęta te jedynie dla tego się chodują, ażeby w przyszłości, i to w rozliczne, ile tylko można, sposoby, z ich sił korzystać.

Kto więc przy powyższém błędném zdaniu obstaje i dla tego, lub z jakiéjś źle zrozumianéj oszczędności, żałuje źrebięciu paszy, ten się nigdy niedochowa dobrego konia i podjęte na nie koszta bez pożytku zostaną.

Żadnéj zaś niepodpada wątpliwości, że i dobre może być przesadzone, i że tu, jak we wszystkich rzeczach, średniéj drogi trzymać się należy, chcąc coś doskonałego osiągnąć. Prawda, że i za pożywna pasza szkodliwie działać może na młode konie i że również koszta żywienia mogą przewyższać wartość wychować się mającego zwierzęcia, gdy

Futterstoffe nicht richtig zu schätzen oder ihre Verwendung nicht gehörig zu vertheilen versteht. In dieser Beziehung lassen sich auch nur allgemeine Regeln angeben, und es bleibt allen kleineren Pferdezüchtern, denen die reine Körnerfütterung, wenn sie über das erste Jahr noch ausgedehnt werden soll, leicht zu kostspielig seyn würde, nur anzurathen, für die zweckmäßigste Ernährung ihrer Füllen auf andere Weise zu sorgen. Die Verabreichung einer angemessenen Quantität guten Wiesen- oder Kleeheues, in Verbindung mit dem sogenannten Ueberkehricht oder Scheuer-Abgange, worin sich immer noch Körner befinden, und welcher mit hinlänglich fein geschnittenem Herel, am besten von Gersten- oder Roggenstroh, zu vermischen bleibt, wird fast überall am zweckentsprechendsten erscheinen. Je größer indeß der Pferdeschlag ist, den man nach Verhältniß des vorhandenen Stutenstammes zu erziehen beabsichtigt, um so mehr muß dann auch für reichliches Winterfutter gesorgt werden. Eine bestimmte täglich zu gebende Quantität Garbenherel von Hafer, Erbsen, Wicken oder Buchweizen unter einander geschnitten und mit gewöhnlichem Strohherel vermischt, gilt als ein nicht zu kostspieliges und doch zugleich nahrhaftes und gesundes Pferdefutter, was auch allen zwei- und dreijährigen Fohlen besonders zuträglich ist, und eben so bleibt es rathsam, zwischen den gewöhnlichen Futterzeiten, so wie auch während der Nacht, den jungen Thieren Gerstenstroh aufzustecken.

Allen Pferdezüchtern aber, denen daran liegt, große, starke und frühzeitig ausgebildete Pferde zu erziehen, kann man nicht genug empfehlen, das Futter, und besonders den Hafer, nicht zu schonen, denn ein altes Sprichwort sagt mit allem Rechte: »die Kunst, große und starke Pferde zu ziehen, liegt im Hafersack.«

Die Behandlung der Fohlen im zweiten und dritten Jahre bleibt sich ganz gleich, je mehr das junge Thier

kto niezważa na cenę dawanych na paszę płodów, lub nieumie ich do użycia należycie podzielić. W tym też względzie ogólne tylko prawidla wskazane być mogą, i wszystkim mniejszym chodownikom koni, którymby paszenie ziarnem w drugim roku źrebiąt za wiele kosztowało, radzić wypada, ażeby się starali o jak najdogodniejsze w inny sposób ich wyżywienie. Dawanie w stósownéj ilości dobrego siana łącznego lub siana z koniczyny w połączeniu ze spachami (zgoninami) lub pośladem, w którym zawsze jeszcze cokolwiek ziarna się znajduje, a który z należycie drobno urzniętą sieczką najlepiéj ze słomy jęczmiennéj lub żytnéj (rzanéj) mieszać trzeba, wszędzie niemal najpożyteczniejszém się pokaże. Wszakże im roślejsza jest, w stósunku rodu klaczy, rasa zamierzonego chowu koni, tém też bardziéj starać się trzeba o wystarczającą paszę zimową. Pewna codziennie dawana ilość snopówki z owsa, grochu, wyki lub tatarki razem porzniętéj i ze zwyczajną sieczką ze słomy zmieszanéj, uchodzi za niezbyt kosztowną a jednak zarazem posilną i zdrową paszę dla koni, która też wszystkim dwulatkom i trzylatkom szczególniéj służy, i również dobrze jest, miedzy zwyczajném paszeniem i podczas nocy zakładać źrebiętom jęczmionkę.

Wszystkim zaś chodownikom koni, którym zależy na wychowaniu rosłych, mocnych i wcześnie w siły wzmogłych koni, niemożna dość usilnie radzić, ażeby nieskąpili paszy a mianowicie owsa; mówi bowiem słusznie dawne przysłowie: G ł a s z c z k o n i a m i e c h e m, to jest, nieżałuj owsa, jeśli go chcesz mieć rosłym i mocnym.

Chodowanie źrebiąt w drugim i trzecim roku w niczém się niezmienia, im zaś lepiéj źrebię pod-

indeß heranwächst, um so mehr gewinnt es an Werth, und man hat daher alle Vorsichtsmaaßregeln zur Verhütung etwaniger Beschädigungen doppelt zu beobachten. Besonders muß man stets auf die Instanderhaltung der Hüfe aufmerksam bleiben, die jungen Thiere öfter mit Stroh abreiben und in den Ställen überhaupt für Reinlichkeit, Licht und frische Luft, so wie tägliche Bewegung im Freien sorgen. Trockene und warme Streue ist in jeder Hinsicht ein wichtiges Erforderniß, denn das junge Thier gedeiht nur bei angemessener Wärme, und die nöthige Reinlichkeit in den Ställen läßt sich auch nur auf diese Weise erhalten. Dagegen giebt ein feuchtes Lager die Veranlassung zu vielerlei bösen und gefährlichen Krankheiten, wohin besonders Druse, Räude und Mauke gehören.

Gebrauch der jungen Pferde.

Die Frage: zu welcher Zeit kann das junge Pferd zuerst in Gebrauch genommen werden? ist nicht für alle Verhältnisse in gleicher Art zu beantworten. Im Allgemeinen lehrt die Erfahrung, daß es besser ist, die völlige Ausbildung des Pferdes abzuwarten, bevor man dasselbe regelmäßig in Gebrauch nimmt. Wo diese noch nicht vorhanden, ist zu frühzeitige Anstrengung, indem sie die Entwickelung des jungen Thieres hemmt, jedenfalls schädlich, denn die Knochen sind noch weich, die Sehnen und Muskeln besitzen noch nicht die gehörige Spannkraft, und die zu früh angestrengten Pferde bleiben dann für ihre ganze Lebensdauer nur Schwächlinge.

Derjenige Landwirth, welcher nur zu seinem eigenen Bedarf züchtet und darauf sehen muß, daß das junge Pferd ihm nicht zu theuer wird, muß indeß dasselbe oft, seines eigenen Vortheils wegen, so früh, als es ohne Nachtheil geschehen kann, in Gebrauch nehmen, und dies

rasta, tém bardziéj powiększa się jego wartość i dla tego podwoić należy przestrzeganie wszelkich prawideł ostrożności ku zapobieżeniu uszkodzeniom. Szczególniéj baczyć ciągle trzeba na utrzymanie w porządku kopyt, wycierać często źrebięta słomą i starać się o ochędostwo, jasność i świeże powietrze w stajniach, to samo o codzienne chodzenie źrebiąt po wolném powietrzu. Sucha i ciepła podściołka jest w każdym względzie ważną rzeczą, albowiem źrebię chowa się dobrze przy stósowném cieple, a potrzebne w stajniach ochędostwo może też tym tylko sposobem być utrzymane. Przeciwnie wilgotne słańsko daje okazją do wielorakich złośliwych i niebezpiecznych choròb, do których mianowicie zołzy, parch i gruda należą.

Używanie młodych koni.

Na zapytanie: **w którym roku można zacząć używać konia?** niemożna na wszystkie wypadki w jednakowym sposobie odpowiedzieć. W ogólności uczy doświadczenie, iż lepiéj jest, czekać aż koń zupełnie wyrośnie, zanim go się do ciągłéj pracy zacznie używać. Gdy koń zupełnie jeszcze niewyrosł, zawczesne natężenie, tamując rozwinienie się jego, jest na każden przypadek szkodliwém, albowiem kości są jeszcze miękie, ścięgna i muszkuły niemają jeszcze należytéj sprzężystości, a za rychło użyte do ciężkiéj pracy konie pozostają potém na całe życie tylko lichotami, niedołęgami i t. p.

Wszakże gospodarz, który tylko dla własnéj potrzeby choduje konie i pamiętać na to winien, żeby młody koń nie za wiele go kosztował, musi go częstokroć przez wzgląd na własną korzyść, tak rychło, ile to bez szkody stać się może, użyć do

kann er auch, wenn sein Fohlen das 3te Jahr erreicht hat und nach obigen Vorschriften gefuttert und gepflegt, kräftig herangewachsen ist. Eine mäßige Uebung wird demselben alsdann nichts mehr schaden, jedoch ist dabei jedenfalls mit großer Vorsicht zu verfahren. Hat ein solches Fohlen die Halfter und ein Gebiß tragen gelernt, läßt es sich im Stall putzen und handhaben, so kann man es immerhin an etwas Arbeit gewöhnen, und bei leichten Wirthschaftsfuhren als drittes oder viertes Pferd auf einen halben Tag mitnehmen, nur darf man es noch nicht zu schweren Fuhren und längerer Anstrengung, als beim Pflügen und Eggen, benutzen, und muß überhaupt darauf achten, daß es nur nach und nach an anhaltendere Arbeit gewöhnt und eben so auch verhältnißmäßig kräftiger gefuttert werde.

Verkauf an die Remonte-Ankaufs-Kommissionen.

Wer dagegen sein dreijähriges Pferd der Remonte-Ankaufs-Kommission vorzustellen oder sonst zum Verkauf zu bringen wünscht, der wird wohl thun, dasselbe nicht anzuspannen, weil es bei der ersten Anstrengung der ungewohnten Arbeit sich leicht durchzieht und an Ansehn verliert, überdies aber auch noch anderen Beschädigungen unterworfen ist, welche mindestens auf eine Zeitlang dem Werth des jungen Pferdes Abbruch thun können. In der Regel halten die Remonte-Aukaufs-Kommissionen erst im Sommer ihre Märkte ab, und der Landmann hat also Zeit, sein dreijährig aus dem Winter gekommenes Pferd zu diesem Verkauf gehörig vorzubereiten. Er hat hierbei besonders darauf zu sehen, daß es im guten Futterzustande bleibt, regelmäßig gereinigt und täglich geübt wird, sich am Zügel nach allen Richtungen hin, im Schritt und Trab, folgsam führen zu lassen, denn die Remonte-Ankaufs-Kommission verlangt mit Recht, daß ihr die jungen zum Verkauf angebotenen Pferde in diesen

pracy, i może też to uczynić, skoro źrebię jego trzeci rok skończyło i, wedle powyższych przepisów żywione i pielęgowane, silnie wyrosło. Wtenczas mierne wprawianie do pracy wcale mu niezaszkodzi, jednakże trzeba przytém wielką zachować ostrożność. Skoro taki źrebiec przywykł do uzdzienicy i wędzidła, pozwala się w stajni chędożyć i powodować, używać go można po trochu do roboty, przyprzęgając go za trzeciego lub czwartego konia do mało obciążonych fur gospodarskich na pół dnia, nie trzeba go zaś jeszcze brać do ciężkich fur i do dłuższéj wysilającéj pracy, jak n. p. przy orce i włóczce i uważać na to należy, aby go tylko zwolna przyzwyczajać do ciągłéj pracy, a w miarę jéj także mu więcéj obroku dawać.

Przedaż koni kommissjom remontowym.

Kto zaś chce trzyletniego konia przedstawić na przedaż kommissjom remontowym lub na inny targ wyprowadzić, dobrze uczyni, jeżeli go niebędzie używał do zaprzęgu, gdyż przy pierwszém natężeniu się nienawykłą pracą łatwo się odciśnie i traci na powierzchownéj udatności, podlega nadto innym uszkodzeniom, które przynajmniéj na niejaki czas ująć mogą wartości młodemu koniowi. Zazwyczaj kommissje remontowe zakupują dopiero podczas lata konie; ma tedy gospodarz czas przygotować należycie na tę przedaż trzechletniego z zimowéj paszy wyszłego konia. Winien przytém szczególniéj uważać na to, aby koń był dobréj tuszy, regularnie brany pod szczotkę (chędożony) i codziennie wprawiany, dał się powolnie uzdzienicą powodować i we wszystkich kierunkach stępem i kłusem prowadzić, albowiem kommissja remontowa słusznie wymaga, ażeby młode na przedaż ofiarowane konie

Gangarten vorgeführt werden. Pferde, welche im vollendeten dritten Jahre noch nicht 5 Fuß groß sind und dabei auch keinen Wachsthum mehr versprechen, werden übrigens von derselben eben so wenig gekauft, als solche, die mit Fehlern behaftet oder unregelmäßig gestaltet sind, dagegen bezahlt die Remonte-Ankaufs-Kommission große starkknochige Pferde, wenn sie sonst den Anforderungen entsprechen, am theuersten, und diese muß daher jeder Pferdezüchter hauptsächlich zu züchten trachten.

Die Beurtheilung eines dreijährigen noch nicht vollkommen ausgewachsenen Fohlens setzt große Sachkenntniß voraus, und es wird daher dem Käufer von Wichtigkeit seyn, sich so viel als möglich über die Abkunft desselben Kenntniß zu verschaffen. Deshalb liegt es in des Pferdezüchters eigenem Vortheil, wenn er darüber durch Vorzeigung des Bedeckscheins Auskunft geben kann, wie es denn auch seinem Pferde in der Regel schon zur Empfehlung gereichen wird, wenn dasselbe mit dem Königlichen Landgestüt-Zeichen eingebrannt ist, welches den Beweis giebt, daß sein Fohlen wenigstens von Seiten des Vaters von edler Abkunft ist.

Jedem Pferdezüchter, welcher die Königlichen Landbeschäler benutzt, kann daher nur gerathen werden, seine Zuzucht bei den jährlich anberaumten Brennterminen vorzuführen und einbrennen zu lassen.

z usposobieniem do takiego chodu przedstawiane jéj były. Koni, które z ukończonym trzecim rokiem niemają jeszcze pięć stóp wysokości i nieobiecują też większego wzrostu, lub takich, które mają wady, albo których budowa nie jest kształtna, kommissja remontowa niekupuje, natomiast płaci dobrze za konie rosłe i kościste, skoro i w innym względzie żądaniom jéj odpowiadają; o takich to koni chodowanie najusilniéj gospodarz starać się powinien.

Ocenienie czyli poznanie się na wartości trzyletniego nie ze wszystkiém jeszcze wyrosłego źrebaka wymaga wielkiéj znajomości rzeczy; wiele tedy zależeć będzie kupującemu na otrzymaniu jak najdokładniejszéj o pochodzeniu jego wiadomości. Własną więc będzie dla chodownika korzyścią, gdy na to potrafi złożyć świadectwo z odstanowienia, (stadnicza cedułka), jak też i to koniowi jego posłuży za zaletę, gdy tenże mieć będzie wypalone piętno królewskiéj koniuszni, dowodzące, iż źrebak przynajmniéj po ojcu z poprawnego gniazda pochodzi.

Niech więc każdy chodownik koni, który stanowił klacze z ogierami królewskiéj koniuszni, na wyznaczane corocznie do piętnowania termina swe źrebaki prowadzi lub posyła.

Anhang.

Von den vorzüglichsten Erbfehlern.

1. Mond = oder Monats = Blindheit

nennt man eine Schwäche der Augen, welche sich durch einen, ohne äußere Veranlassung entstandenen häufig wiederkehrenden entzündlichen Zustand derselben ausspricht, und wodurch das Gesicht endlich ganz verloren geht.

Diese Augenkrankheit entsteht bei Pferden aus inneren Ursachen. Ungesundes Futter, als: verdorbener Hafer, frischer Roggen, dumpfiges Heu, erhitzter Klee oder anhaltender Genuß von Sumpfwasser, können sie erzeugen, mehr aber noch ist sie die Folge angeborner Augenschwäche. Ihr entzündlicher Zustand ist leicht an der äußern Wärme zu erkennen. Die Augenlider schließen sich häufig und das Pferd zeigt Empfindlichkeit und Lichtscheue, während das ergriffene Auge thränt und nur abwechselnd seine natürliche Klarheit wieder erhält.

Bei Pferden, welche bereits an öfteren Rückfällen gelitten haben, pflegen die Haare unter dem Auge weggeäzt zu seyn, auch bleibt das krank gewesene Auge stets mehr geschlossen, und es bilden sich am obern Augenlide kleine Falten, wodurch die Bewegung desselben unnatürlich wird. Pferde mit auffallend kleinen Augen, oder bei welchen ein Auge kleiner als das andere erscheint, sind dieser Krankheit verdächtig, und man hüte sich daher, sie zu kaufen.

2. Staarblindheit.

Bei der Starrblindheit unterscheidet man den grauen und den schwarzen Staar.

a) Der graue Staar ist am häufigsten Folge der Mond- oder Monats-Blindheit. Um ihn zu erkennen, oder um überhaupt eine fehlerhafte Beschaffenheit der Augen mit Sicherheit wahrzunehmen, stelle man das Pferd unter eine Stallthüre mit dem Kopfe gegen das Licht, so daß der übrige Körper sich im Schatten befindet.

Die gesunden Augen werden hier gleichmäßig geformt, rein, hell, durchsichtig, ja glänzend und ohne Flecken erscheinen, von welcher Seite man sie auch betrachten möge.

Je edler das Pferd, desto größer, hervorragender und feuriger zeigt sich das gute Auge, während die kleine tiefliegende oder gar trübe Beschaffenheit desselben, auf fehlerhafte Bildung schließen läßt.

Die Pupillen oder Augensterne, d. h. die im Mittelpunkte des Auges dunkeler erscheinenden Oeffnungen, hinter welchen die

DODATEK.

O najgłówniéjszych przyrodzonych czyli dziedzicznych wadach.

1. Pojedyńcza czyli miesięczne ślepota (zaciągania na oczy).

Pojedyńcza czyli miesięczna ślepota zowie się niemoc oczu, która bez zewnętrznéj przyczyny powstając objawia się przez często ponawiający się stan zapalny oczu i przezeń koń nareszcie wzrok zupełnie traci.

Niemoc ta oczu powstaje u koni z przyczyn wewnętrznych. Niezdrowy pokarm, jako to: zepsuty owies, świeże żyto, stęchłe siano, zaprzała koniczyna, lub ciągłe picie wody stojącéj zepsutéj lub z gruntu błotnego mogą ją zrodzić, bardziéj jednakże jest skutkiem p r z y r o d z ó n é j ócz słabości. Stan zapalny oczu łatwy do poznania z zewnętrznego ciepła. Powieki zamykają się często i koń okazuje dotkliwość i zraża go światło, gdy tym czasem oko cierpiące łzami zacieka i tylko kiedy niekiedy naturalną swą czystość znowu odzyskuje.

U koni, które już częściéj na niemoc tę zapadały, zwykła rzęsa dolna być wygryzioną, oko też, które nią było dotknięte, zawsze jest więcéj przywarte, i tworzą się na górnéj powiece małe zmarszczki, przez co ruch jéj nienaturalnym się staje. Konie z nadzwyczaj małémi oczyma, lub u których oko jedno pokazuje się mniejsze, są w podejrzeniu téj choroby, i dla tego wystrzegać się należy ich kupna.

2. Ślepota bielma.

Przy ślepocie b i e l m a rozróżniają s z a r e i c z a r n e b i e l m o.

a) S z a r e b i e l m o bywa najczęściéj skutkiem miesięcznéj ślepoty. Aby je poznać lub by w ogólności skazy jakiéj w oczach z pewnością dostrzedz, stawić trzeba konia we drzwiach stajni łbem ku światłu, tak aby reszta ciała w cieniu się znajdowała.

Zdrowe oczy pokażą się tu zupełnie równe, czyste, jasne, przezroczyste, nawet połyskujące i bez plam, z któréj-kolwiek bądź strony uważane będą.

Im lepsza rassa w koniu, tym większe, wypuklejsze i więcéj ogniste okaże się oko dobre (zdrowe), gdy natomiast oko małe, zapadłe lub nawet pomglone każe się domyślać jakiejś wady.

Zrzenica, czyli gwiazda oczna to jest w środnicy oka pokazujące się ciemniejsze otwory, za któremi soczewka

Krystall-Linse (eine im gesunden Zustande reine, durchsichtige und glänzende Masse) ihren Sitz hat, verengen sich gleichförmig, sobald das Auge aus dem Dunkeln tretend, plötzlich mehr dem Lichtstrahle ausgesetzt ist, und sie erweitern sich umgekehrt in demselben Maaße, wenn man das Pferd wieder ins Dunkle zurücktreten läßt. Nun ist aber der graue Staar nichts anders als ein krankhafter Zustand der Krystall-Linse. Erscheint diese sonst reine und durchsichtige Masse, entweder durchweg oder an einzelnen Stellen oft nur in kleinen Punkten (Staarpunkte) matt, trübe und grau, oder hellgrün; nimmt man bei der Veränderung des Lichtreizes die beschriebene Verengung oder Erweiterung des Augensternes entweder gar nicht oder nur in einem schwachen Grade wahr; zeigen sich die äußern Formen der Augen ungleich, oder finden sich die obern Augenlider in Falten zusammen gezogen, so ist ein krankhafter Zustand vorhanden, wenngleich das Pferd das Sehvermögen durch jene grauen Verdunkelungen noch nicht ganz verloren hat.

Da wo jener Zustand noch im Entstehen ist, wird das Zusammenziehen der Pupillen nur sehr langsam erfolgen. Diese Veränderungen des Zusammenziehens und der Erweiterung der Pupille kann man auch bei der Besichtigung eines Pferdes im Freien beobachten, wenn man die Augen mit den hohlen Händen eine Zeit lang fest verschlossen hält, um durch die Dunkelheit die Augensterne erweitern zu lassen, wonächst man das Pferd plötzlich ins Helle sehen läßt.

Oft bemerkt man auf der äußern Fläche des Auges, oder der sogenannten durchsichtigen Hornhaut, mehr oder weniger große weißliche Flämmchen, welche dem eigentlichen Sehvermögen des Auges keinen wesentlichen Eintrag thun, und durch äußere Veranlassung entstanden sind. Dadurch darf man sich nicht täuschen lassen, denn der Staar sitzt tiefer im Auge, und ist daher von diesen Flämmchen leicht zu unterscheiden.

b) Der schwarze Staar dagegen ist eine Krankheit des ganz tief im Innern des Auges liegenden Sehnervs, und wird in der Regel als die Folge einer angebornen oder ererbten Schwäche desselben zu betrachten sein.

Selten werden Pferde mit ausgebildetem Staar geboren, aber wo die Anlage vorhanden ist, entwickelt sich das Uebel sehr bald durch ungewöhnliche Erhitzung oder Krankheitsstoffe überhaupt, welche sich in der Regel auf die schwächern Körpertheile werfen. Ein durch diese Krankheit oder sonst ganz erblindetes Pferd wird zwar auf den ersten Blick an seinem unsichern Gange mit hochgehobenen Füßen zu erkennen sein. Ist aber nur ein Auge daran ergriffen, so zeigt es sich ebenfalls gewöhnlich kleiner als das andere, und der Augenstern

(w zdrowym stanie massa czysta, przezroczysta i połyskująca się) spoczywa, ścieśniają się jednakowo, skoro oko ciemne miejsce opuszczając nagle ku światłu wystawione bardziéj będzie, a przeciwnie w tym samym rozszerzają się stopniu, skoro się konia znowu w ciemne zaprowadzi miejsce. Bielmo zaś szare co do natury swéj jest tylko stanem chorobnym soczewki. Jeżeli ta ostatnia zwykle czysta i przezroczysta tkanka okaże się całkiem lub w niektórych tylko miejscach często w małych tylko punkcikach pomgloną, zaćmioną i szarą lub jasno zieloną i jeśli przy zmianie światła na opisaném wyżéj ściąganiu się i rozszerzaniu zrzenicy albo zupełnie zbywa, lub takowe w słabym tylko odbywa się stopniu; jesli zewnętrzna forma oczu okaże się przytem nierówna lub na górnych powiekach widać zmarszczki, natenczas oczy znajdują się w stanie chorobnym, chociaż koń jeszcze niezupełnie przez owe szare zaćmienia wzrok utracił.

Gdzie się stan ów chorobny dopiero tworzy, tam zrzenice zwolna się tylko ściągają. Następne to ściąganie i rozszerzanie się zrzenicy można także i przy oglądaniu konia na wolném powietrzu (na dworze) dostrzedz, skoro się przez niejaki czas oczy koniowi płaszczyzną rąk (dłońmi) mocno zamknie, aby przez ujęcie światła sprawić rozszerzenie się zrzenicy, poczém się nagle oko światłu odsłania.

Często na zewnętrznéj płaszczyznie oka czyli tak nazwanéj przezroczystéj błonce (skórce) rogowéj dają się spostrzedz mniejsze lub większe białawe płomyczki, które właściwéj bystrości oka nieczynią istotnéj ujmy i z przyczyn zewnętrznych powstały. Temi nietrzeba się dać złudzić, gdyż bielmo tkwi głębiéj w oku i przezto łatwo je od tych płomyczków rozróżnić.

b) Czarne bielmo przeciwnie jest chorobą zupełnie w głębi wnętrza oka leżącego nerwu ocznego i należy je zwykle za skutek przyrodzonéj lub odziedziczonéj niemocy oka uważać.

Rzadko rodzą się konie z utworzoném już bielmem, lecz gdzie jest skłonność do tego, tam wada ta często rozwija się przez niezwykle rozgrzanie lub w ogóle przez zarody chorobne, które pospolicie słabszą część ciała napadają. Koń przez tę niemoc lub z innéj przyczyny zupełnie ślepy da się wprawdzie na pierwsze spojrzenie przez swój chód niepewny z podnoszeniem nóg poznać; lecz jeżeli jedno tylko oko cierpi, natenczas wydaje się to również zazwyczaj mniejszém od drugiego, a zrzenica jego pokazywać będzie niezmiennie jednakowy otwór przed i po zamknięciu oka,

des kranken Auges wird vor und nach dem Verschließen unverändert dieselbe Oeffnung zeigen, und das Auge mithin gegen jeden Lichtreiz völlig abgestumpft erscheinen. Durch eine trügerische Klarheit desselben, welche sich von dem gesunden Zustande nur durch einen, oft wenig merkbaren grünlichen Hintergrund unterscheidet, darf man sich nicht irre machen lassen, und in obigem Falle mit Sicherheit annehmen, daß der Sehnerv bereits völlig gelähmt und der schwarze Staar vorhanden ist.

3 Haasenhacken.

Unter Haasenhacken versteht man eine krankhafte Knochengeschwulst, welche ihren Sitz, ohngefähr eine Hand breit unter der Spitze des Sprunggelenks in der Gegend hat, wo sich mit demselben das hintere Schienbein vereinigt. Gewöhnlich schonen die Pferde den mit diesem Fehler behafteten Fuß, oft aber bemerkt man dies erst bei angestrengter Arbeit, und um sich in solchen Fällen von dem Vorhandensein des Uebels zu überzeugen, ist Folgendes zu beobachten:

Betrachtet man des Pferdes Hinterfüße von der Seite, indem man sich mit dem Hintertheile des zu besichtigenden Pferdes in gleicher Höhe stellt, so muß im gesunden Zustande die Linie von der äußersten Spitze des Sprunggelenks nach dem hintern Fessel (das Fußgelenk über dem Hufe) eine gerade sein. Wo sich daher im Gegentheil an der bezeichneten Stelle, ohne eine äußere Verletzung wahrzunehmen, eine mehr oder weniger große Erhabenheit zeigt, was sich bei geringeren Abweichungen leicht durch das Gefühl erkennen läßt, ist der unter dem Namen Haasenhacke bekannte krankhafte Zustand vorhanden.

Dieser üble Fehler, der meistens nur bei angeborner Schwäche im Bau der Sprunggelenke überhaupt, nach heftigen Anstrengungen des Hintertheils, durch Ausdehnung oder Erschlaffung der Gelenkbänder, und in Folge dessen durch Ausschwitzungen und Verwachsungen entsteht, erzeugt oft wiederkehrende meist lebenslängliche Lähmung, und macht das damit behaftete Thier zu jeder Kraft erfordernden Arbeit untüchtig.

4. Spath.

Spath wird eine andere ähnliche Krankheit des Sprunggelenkes genannt, welche in den meisten Fällen Lähmung oder Steifheit des Fußes verursacht, und ihren Sitz in derselben Höhe am Hinterfuße, wie die Haasenhacke, nur an der innern Fläche des Sprunggelenks hat.

Dies Uebel ist ebenfalls als die Folge angeerbter fehlerhafter Eigenschaften der, das Sprunggelenk bildenden Knochen- und Gelenkbänder zu betrachten, und zeigt sich in der Regel frühzeitig bei

a tak oko na wszelką zmianę światła zupełnie nieczułém będzie. Zwodnicza jego czystość, różniąca się od zdrowego (normalnego) stanu tylko zielonawém tłem, które częstokroć mało co spostrzedz się daje, niechaj nikogo w błąd niewprowadza, gdyż w powyższym przypadku z pewnością przyjąć można, że nerw oczny już zupełnie jest porażony (sparaliżowany) i bielmo czarne się znajduje.

3. Guz podskokowy.

Przez guz podskokowy rozumie się nabrzękłość kostna chorobliwa, mająca swe siedlisko pod pętliną na dłoń szeroko w miejscu, gdzie do niéj goleń zadnia przytyka. Pospolicie nieśmiało konie następują na nogę guzem tym dotkniętą, często zaś dopiero przy ciężkiéj pracy odkrywa się podobna wada, i żeby w takowych przypadkach przekonać się o jéj istnieniu, tak tego należy dochodzić:

Uważaj na tylne nogi konia z boku, stojąc w równéj mierze z jego zadem, czyli prosto w zad jego. Jeżeli koń zdrów, linia od zewnętrznego końca przegubu kolanowego do zadniéj pęciny (przegub nad kopytem) musi być prostą. Gdy zaś przeciwnie w miejscu oznaczoném nieznajdując zewnętrznego skaleczenia, spostrzeżesz mniejszą lub większą wypukłość, co w razie mniejszych zboczeń łatwo przez dotknięcie poznać można, wtenczas nie trzeba ci wątpić o chorobnym stanie, znanym pod nazwą guza podskokowego.

Przykra ta wada, która po większéj części z przyrodzonéj niemocy w budowie pętliny, po gwałtownem zmocowaniu zadu, przez wytężenie lub osłabienie wiązadeł stawowych i pochodzących stąd wyszczerknień (exsudacyj) i zrośnień powstaje, rodzi często wracające się po większéj części dożywotnie ochromienie (sparaliżowanie) i czyni dotkniętego nią konia do każdéj ciężkiéj pracy niezdolnym.

4. Włogacizna (szpat).

Włogacizną czyli szpatem zowie się inna podobna niemoc stawu (kolanowego,) która w najczęstszych przypadkach ochromienie (sparaliżowanie) lub otężenie nogi sprawia, i siedlisko swe w tejże saméj mierze co guz podskokowy na tylnéj nodze miewa, tylko że na wewnętrznéj płaszczyznie stawu kolanowego.

Wadę tę również uważać można za skutek odziedziczonych chorobliwych przymiotów kości pęciny (przegub kolanowy) i wiązadła stawowe tworzącyeh; pokazuje się ona zwykle wcześnie u młodych koni, skoro do ciężkiéj

jungen Pferden, sobald sie zu strenger Arbeit angehalten werden. Gewöhnlich bildet sich an der bezeichneten Stelle eine unregelmäßige Erhabenheit, welche den Spath äußerlich erkennen läßt. Die inneren Flächen der Gelenkknochen verlieren bei dieser Knochenkrankheit ihre natürliche und nothwendige Härte und Glätte, werden rauh, und veranlassen dadurch während der Bewegung des Fußes schmerzhafte Reibungen, daher Lähmung und endlich bei innerer Verknorpelung, Steifheit des Fußes entsteht.

Ist das Leiden noch im Entstehen, oder ein auffallendes Zucken des damit behafteten Fußes, besonders bei den ersten Tritten aus der Ruhe, noch nicht sichtbar, so gehört ein geübtes und mit der Bildung des aus verschiedenen Knochen bestehenden Sprunggelenks, genau vertrautes Auge dazu, diesen Fehler äußerlich zu erkennen. Es bleibt daher jedem Pferdezüchter anzurathen, sich mit dem regelmäßigen Bau eines guten und gesunden Sprunggelenks, welches stark und von allen Seiten betrachtet, möglichst breit, auch trocken, d. h. nicht mit Fleischtheilen belegt, und in der Biegung weder zu spitz noch zu steil gestellt erscheinen muß, bekannt zu machen. Nur eine öftere Vergleichung der gesunden gut gebildeten mit anderen auf die bezeichnete Weise krankhaften Sprunggelenken, kann dem Auge in dieser Beziehung eine gewisse Sicherheit verschaffen.

Um den schon ausgebildeten Spath äußerlich zu erkennen, muß man sich einige Schritte vor den Kopf des Pferdes stellen, und von da aus die inneren Flächen des Sprunggelenks scharf in's Auge fassen. Der mit diesem Uebel behaftete Fuß wird sich dann bald erkennen lassen, indem an demselben oft schon sehr sichtbare Erhöhungen in der oben näher bezeichneten Gegend des Gelenkes hervortreten. Diese Unregelmäßigkeit wird übrigens bei aufmerksamer Beobachtung, schon durch den Vergleich mit dem andern gesunden Fuße, deutlich in die Augen fallen.

5. Schaale oder Ringbein.

Schaale oder **Ringbein** nennt man eine Knochengeschwulst, welche am Fesselgelenk und zwar da hervortritt, wo das Fesselbein sich mit dem Huf- oder Kronenbeine vereinigt.

Oft zeigt sich jene Geschwulst vorn auf dem Gelenke, dicht über dem Hufe, meistentheils aber auf der Seite, oder auch ringförmig um das ganze Gelenk. Die Entstehung und die Folgen dieses Uebels sind ganz dieselben wie beim Spath. Nur Pferde mit fehlerhaften Anlagen sind demselben unterworfen, und müssen daher alle solche Thiere, welche mit diesem wie den oben beschriebenen Fehlern behaftet sind, *vorzugsweise vom Gebrauch zur Zucht gänzlich ausgeschlossen bleiben.*

pracy użytemi zostaną. Na oznaczoném miejscu tworzy się pospolicie nieregularna wypukłość, po któréj zewnętrznie włogaciznę poznać można. Wewnętrzne płaszczyzny kości stawowych tracą w téj niemocy swą naturalną i niezbędną twardość i gładkość, stają się chropowatemi i sprawiają przezto bolesne tarcie podczas poruszania nogi, a ztąd ochromienie (sparaliżowanie) i nakoniec, przy zchrząstkowaceniu wewnętrzném, otężenie nogi powstaje.

Jeżeli wada ta dopiero się poczyna, lub jeżeli niewidać jeszcze uderzającego oczy drgania w nodze cierpiącéj, mianowicie przy pierwszych stąpieniach po spoczynku, wówczas wprawne tylko i z tworzeniem się z różnych kości złożonego stawu kolannego doskonale oswojone oko zdoła wadę tę zewnętrznie poznać. Wypada przeto każdemu chodownikowi koni radzic, ażeby się z regularną (normalną) budową dobrego i zdrowego stawu kolannego obeznał; staw ten powinien być mocnym i, z każdéj strony uważany, okazywać się znacznie szerokim jako też suchym, to jest nieobfitym w ścierw, a w zgięciu ani być zbyt kończatym, ani zbyt spadzistym. Częste tylko porównywanie zdrowego, dobrze zbudowanego stawu z innemi w opisany sposob wadliwemi stawami może wprawić oko do poznawania z pewnością téj wady.

Ażeby zewnętrznie poznać rozwiniętą już włogaciznę, trzeba z przodu o kilka kroków stanąć i tu stąd wewnętrzne płaszczyzny stawów kolannych ostro wziąść na oko. Łatwo natenczas da się noga na włogaciznę cierpiąca poznać, albowiem często na niéj już bardzo widoczne wyniosłości w zwyż opisaném miejscu stawu sterczą. Nieregularność ta zresztą przy ścisłéj uwadze, już z porównywania z drugą zdrową nogą, łatwo w oczy wpada.

5. Opoje.

Opoje zowiemy nabrzękłość kości, która w pęcinie, gdzie się kość pęcinowa z kopytową łączy, wystaje.

Częstokroć nabrzękłość ta pokazuje się z przodu na przegubie tuż nad kopytem, po większéj części jednak na boku, albo też w kształcie pierścienia około całego przegubu.

Tworzenie się i skutki téj wady są zupełnie te same co u włogacizny. Podległe są jéj tylko konie, z przyrodzenia do przywar skłonne; wszystkie przeto konie, które cierpią na tę lub wyżéj opisane wady, powinny być ze stadniny do przychowku przeznaczonéj wyłączone.

Inhalt.

Vom Nutzen der Pferdezucht . . . . Seite 2
Ueber die Wahl der Zuchtpferde . . . . = 8
Von der Bedeckung . . . . = 16
Behandlung der Stuten während der Tragezeit . . = 24
Behandlung der Stute bei und nach der Geburt, so wie des Füllens während der Saugezeit . . . = 28
Ueber die Behandlung der Füllen nach dem Entwöhnen bis zum dritten Jahre . . . . = 42
Anhang. Von den vorzüglichsten Erbfehlern . . . = 64

czyt. d. 5 Stycznia 75r.

Treść.

O pożytkach z chowu koni . . . . stronica 3
O wyborze koni do chowu . . . . - 9
O stanowieniu . . . . - 17
Obchodzenie się z klaczą w czasie źrebności . - 25
Obchodzenie się z klaczą przy i po oźrebieniu, a z źrebięciem w czasie ssania . . . . - 29
Obchodzenie się z źrebiętami po odsadzeniu aż do trzeciego roku . . . . - 43
Dodatek. O najgłówniejszych przyrodzonych czyli dziedzicznych wadach . . . . . . - 65

